

IEŚ

13/2021

POLICY
PAPERS

Szczepan Czarnecki
Łukasz Lewkowicz
Dominik Héjj

**Polityczne i społeczne
konsekwencje pandemii
COVID-19 w Europie Środkowej
– próba bilansu
(marzec 2020 – sierpień 2021)**

Redakcja
Dominik Héjj

IEŠ

13/2021

POLICY
PAPERS

Seria IEŚ Policy Papers

Numer 13/2021

Redakcja serii Beata Surmacz i Tomasz Stępniewski

Szczepan Czarnecki, Łukasz Lewkowicz, Dominik Héjj

**Polityczne i społeczne
konsekwencje
pandemii COVID-19
w Europie Środkowej
– próba bilansu
(marzec 2020 – sierpień 2021)**

Redakcja
Dominik Héjj

Recenzenci

Dr hab. Robert Rajczyk, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Dr Anna Szwed-Walczak, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Copyright Instytut Europy Środkowej | Institute of Central Europe

ISBN 978-83-66413-58-0

Wydawca Instytut Europy Środkowej | Institute of Central Europe

ul. Niecała 5

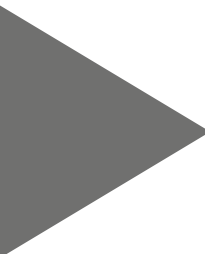
20-080 Lublin

www.ies.lublin.pl

Projekt okładki i skład www.targonski.pl

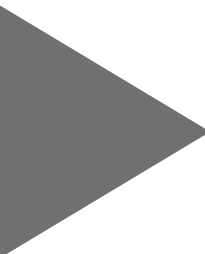
Fotografia na okładce © ffikretow | shutterstock.com

Druk www.drukarniaakapit.pl

Spis treści

Résumé	7
Wstęp	11
Szczepan Czarnecki Republika Czeska	15
Łukasz Lewkowicz Republika Słowacka	41
Dominik Héjj Węgry	69
O autorach	97

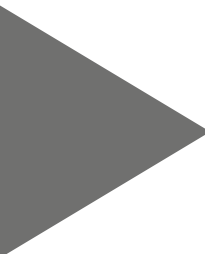
Résumé

- Pandemia COVID-19 była politycznym i społecznym wyzwaniem dla instytucji państwowych w Europie Środkowej na niespotykaną dotychczas skalę. Praktyka polityczna ujawniła brak spójnego modelu strategii państw środkowoeuropejskich dotyczącej przezwyciężenia sytuacji nadzwyczajnej, jaką była pandemia wirusa SARS-CoV-2. Jesienią 2020 r. Słowacja realizowała program masowego testowania mieszkańców, który w pierwszej turze objął dwie trzecie populacji kraju. Od końca 2020 r. analizowane państwa prowadziły rządowe programy szczepień.
- W Republice Czeskiej polityka przeciwdziałania skutkom COVID-19 doprowadziła w ostatnim czasie do spadku poparcia dla rządu Andreja Babiša, na Słowacji w okresie pandemii wzrosło poparcie dla części opozycji, na początku 2021 r. doszło również do częściowej rekonstrukcji nowego rządu, natomiast na Węgrzech sytuacja polityczna w badanym okresie pozostała stabilna. Jednocześnie konstytucyjny stan

zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19 stał się dla Budapesztu jednym z narzędzi prowadzenia bieżącej polityki, utrzymywanym pomimo faktu spadku liczby zachorowań oraz zniesienia niemal wszystkich obostrzeń.

- Na Słowacji i Węgrzech rządy zdecydowały się na zamówienie szczepionki nieposiadającej autoryzacji Europejskiej Agencji ds. Leków – rosyjskiego Sputnika V. Strona węgierska zamówiła także chiński Sinopharm. Zakup i stosowanie Sputnika V na Węgrzech nie miały żadnych konsekwencji politycznych, wywołały natomiast poważne reperkusje na Słowacji.
- Szansę na rozwój społeczno-gospodarczy analizowanych państw stanowią Krajowe Plany Odbudowy (łącznie ok. 21,6 mld EUR). Republika Czeska chce skoncentrować się w swoim planie (199 902 mld CZK) na projektach infrastrukturalnych, zielonej transformacji, wsparciu rynku pracy i biznesu. Najważniejszym celem KPO Słowacji (6,6 mld EUR) jest przejście do zielonej gospodarki, a także ochrona zdrowia i reforma administracji. Natomiast Budapeszt planuje przeznaczyć większość środków z KPO (2511 mld HUF) na osiągnięcie neutralności klimatycznej, rozwój zielonego transportu, transformację cyfrową.
- Pandemia COVID-19 wywołała istotne negatywne skutki społeczne w analizowanych państwach. W Republice Czeskiej nastąpił wzrost bezrobocia (do 4,3% na początku 2021 r.), zagrożenie ubóstwem, wzrost problemów psychicznych w społeczeństwie, wykluczenie edukacyjne. Na Słowacji mimo wielomiesięcznych lockdownów sytuacja na rynku pracy pozostała

stabilna (pik poziomu bezrobocia – 7,9% w marcu 2021 r.). Skutki pandemii w znacznym zakresie dotknęły zaś mniejszość romską. Na Węgrzech pandemia i związane z nią obostrzenia uderzyły dotkliwie w sektory edukacji i zdrowia. Wzrosła również liczba osób żyjących poniżej minimum egzystencji (według danych z lutego 2021 r. to ponad 2 mln Węgrów).

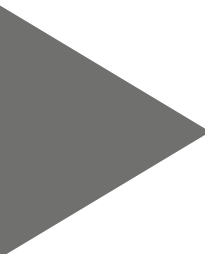
Wstęp

Pandemia COVID-19 stała się wydarzeniem, które na niespotykaną dotychczas skalę wystawiło na próbę skuteczność funkcjonowania instytucji publicznych w państwach Europy Środkowej. Rozwijająca się pandemia wymusiła podejmowanie działań w trybie nadzwyczajnym w warunkach globalnego zagrożenia. Były to jednak działania o charakterze głównie reaktywnym, ponieważ przynajmniej w pierwszej fazie jakikolwiek wpływ na tempo wzrostu liczby zakażeń oraz zgonów był bardzo ograniczony. Mimo że pierwsze ostrzeżenia o możliwości przeniesienia wirusa SARS-CoV-2 do Europy Środkowej pojawiły się już wcześniej, to w części państw regionu do momentu zdiagnozowania pierwszych zachorowań niektórzy decydenci polityczni byli zdania, że pandemia w Europie Środkowej nie rozwinie się w tak szerokim zakresie jak w innych państwach Unii Europejskiej. Jak wskazano w tekście, państwa Europy Środkowej w celu przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się koronawirusa zastosowały różnego rodzaju narzędzia, wdrażane w różnym tempie.

Nie stworzono jednego modelu działania rządów w Europie Środkowej, który stanowiłby typ idealny radzenia sobie z pandemią. Pomimo podobnych uwarunkowań w Europie Środkowej, Czechy, Słowacja i Węgry w różny sposób radziły sobie z pandemią wirusa SARS-CoV-2. Państwa w celu przeciwdziałania skutkom pandemii zastosowały także różne środki – w jednych państwach wprowadzono konstytucyjny stan wyjątkowy, w innych zaś nie. We wstępnej fazie pandemii we wszystkich państwach V4 zanotowano wzrost poparcia dla głównych partii politycznych, co wpłynęło na umocnienie legitymacji władzy i jest charakterystycznym „bonusem” dla elity politycznej zmagającej się z nieznanyim zagrożeniem. Wokół przywódców konsolidowali się obywatele, wyrażający obawę o swoją przyszłość, bez względu na głoszone poglądy polityczne. Stąd znaczny wzrost zaufania do ministrów zdrowia lub innych osób zarządzających działaniami związanymi z COVID-19. Jednak już od maja 2020 r. zaobserwować można było wahania sondażowe (poza Węgrami) dotyczące partii rządzących, co było konsekwencją, z jednej strony, zmęczenia obywateli ograniczeniami związanymi z koronawirusem, a z drugiej – przyzwyczajenia się do nowej sytuacji i powrotu do „normalnej polityki”, a co za tym idzie – krytycznych ocen rządów przez obywateli. Należy także dostrzec częste zmiany na stanowisku ministra zdrowia w Republice Czeskiej, a także poważne przesilenie polityczne na Słowacji w związku z zamówieniem przez premiera Igora Matoviča rosyjskiej szczepionki Sputnik V.

Niniejsze „Policy Papers” stanowi próbę podsumowania wpływu pandemii COVID-19 na trzy państwa Grupy Wyszehradzkiej: Czechy, Słowację i Węgry. W pracy podjęta została próba analizy następstw pandemii w wymiarach politycz-

nym i społecznym. Autorzy usiłowali odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: jakie środki polityczne zostały zastosowane przez państwa w celu radzenia sobie z pandemią? Czy podejmowane przez polityków decyzje zmieniły zasady gry politycznej? Jakie były społeczne konsekwencje pandemii? W przypadku każdego z państw skoncentrowano się na określeniu czynników, które w największym stopniu wpłynęły na ich politykę w obliczu pandemii. Brak było – jak już zaznaczono – jednej strategii walki z SARS-CoV-2, co wynikało z lokalnych, specyficznych uwarunkowań charakterystycznych dla poszczególnych państw. Analizie poddany został okres od początku pandemii, czyli od marca 2020 r., do sierpnia 2021 r., kiedy zakończono zbieranie danych do publikacji.

Szczepan Czarnecki

Republika Czeska

Polityczne konsekwencje COVID-19 w Republice Czeskiej

Władze Republiki Czeskiej, w odpowiedzi na rosnącą liczbę zakażeń koronawirusem SARS-CoV-2, będącą wówczas największą w regionie Europy Środkowej, 12 marca 2020 r. zdecydowały o wprowadzeniu na terytorium całego państwa stanu wyjątkowego na okres 30 dni. W jego konsekwencji pojawiły się obostrzenia dotyczące przemieszczania się ludności, przywrócono kontrole graniczne, zakazano wjazdu obywatelom państw uznanych za terytoria o podwyższonym poziomie ryzyka zachorowań na COVID-19, pracodawców wezwano do maksymalnego wykorzystania możliwości wykonywania przez pracowników pracy w domu, wprowadzono zakaz zgromadzeń powyżej 30 osób i uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych, a także ograniczono działalność hotelarską. 14 marca 2020 r. w celu ograniczenia tworzenia się dużych skupisk ludności rząd Republiki Czeskiej podjął decyzję wprowadzającą ograniczenia w handlu de-

talicznym, z wyjątkiem m.in. sklepów spożywczych, aptek, drogerii czy stacji benzynowych. 15 marca 2020 r. władze Czech zdecydowały o dodatkowych środkach zapobiegających rozprzestrzenianiu się wirusa SARS-CoV-2, przyjmując 15 dodatkowych rezolucji oraz powołując Centralny Zespół Zarządzania Kryzysowego – organ wykonawczy do zarządzania kryzysem, kierowany przez ówczesnego ministra zdrowia Adama Vojtěcha (ANO) oraz ministra spraw wewnętrznych Jana Hamáčka z Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (ČSSD). 18 marca 2020 r. wprowadzono obowiązek noszenia masek w miejscach publicznych, wyznaczone zostały także specjalne godziny korzystania z szeregu usług dla seniorów. Reakcja władz Republiki Czeskiej wyrażona nałożeniem ograniczeń w przyjętej formie spotkała się wówczas ze znaczną aprobatą społeczną. Według sondażu Kantar CZ, przeprowadzonego w marcu 2020 r., 11% badanych oceniło reakcję rządu na kryzys znakomicie, 30% bardzo dobrze, a 39% jako dobrą, co stanowiło powyżej 80% zadowolenia społecznego wobec podjętych środków rządowych¹.

W kwietniu 2020 r. stan wyjątkowy został ponownie przedłużony, najpierw do 30 kwietnia 2020 r., a następnie do 17 maja 2020 r. Stopniowy spadek zachorowań na COVID-19 na przełomie kwietnia i maja 2020 r., poniżej pięćdziesięciu przypadków dziennie, skutkował stopniowym znoszeniem restrykcji. 11 maja 2020 r. dopuszczono organizowanie wydarzeń masowych do 100 osób, otwarte zostały salony fryzjerskie, lokale w centrach handlowych

¹ Seznamzpravy.cz, *Češi oceňují boj vlády s koronavirem. Také jim nechybí hádky politiků*, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/cesi-ocenuji-boj-vlady-s-koronavirem-take-jim-nechybi-hadky-politiku-98149> [01.09.2020].

powyżej 5000 m² oraz lokale powyżej 2500 m² poza centrami handlowymi, a 25 maja 2020 r. zezwolono na otwarcie kawiarni, restauracji, ogrodów zoologicznych, zamków, pałaców i umożliwiono organizację wydarzeń zbiorowych do 300 osób. Powodzenie w walce z pandemią we wskazanym okresie przypisywano zdecydowanym krokom podjętym przez rząd we wstępnej fazie rozwoju epidemii, m.in. wczesnemu wprowadzeniu obostrzeń (zamknięcie granic, obowiązek noszenia maseczek w budynkach i środkach transportu), ale także dużej liczbie wykonywanych testów oraz tzw. inteligentnej kwarantannie, która bazowała na pozyskiwaniu informacji od operatorów telefonii komórkowej i banków (kart płatniczych), na podstawie których mapowano przemieszczanie się osoby zakażonej w ciągu ostatnich 5 dni, co pozwalało na ustalenie dokładnej sieci kontaktów osoby zakażonej.

Jak wynika z badań opinii publicznej, przeprowadzonych pomiędzy 22 maja a 1 czerwca 2020 r. na próbie badawczej 1086 osób, działalność rządu Republiki Czeskiej była w tym czasie pozytywnie oceniana przez większość społeczeństwa. Według analiz pracę ministra spraw wewnętrznych Jana Hamáčka (ČSSD) pozytywnie oceniało 70% badanych, premiera Republiki Czeskiej Andreja Babiša (ANO) – 65% badanych, ministra zdrowia Adama Vojtěcha (ANO) – 60%, natomiast minister finansów Alenę Schillerovą (ANO) oraz minister pracy i spraw socjalnych Janę Maláčovą (ČSSD) – 53% badanych². Pozytywne nastawienie wyrażnej części

² Lidovsky.cz, *Práci politiků při pandemii Češi vnímají pozitivně, nejlépe si podle průzkumu počínal Hamáček*, https://www.lidovsky.cz/domov/praci-politiku-pri-pandemii-cesi-vnimaji-pozitivne-nejlepe-si-podle-pruzkumu-pocinal-hamacek.A200617_121606_In_domov_ele [01.09.2021].

społeczeństwa wobec działań rządu przekładało się na równoczesny wzrost sympatii politycznych dla rządzącej partii ANO. Z początkiem pandemii, w marcu 2020 r. poparcie dla ówczesnego lidera wszystkich sondaży – ugrupowania ANO, deklarowało pomiędzy 31% a 34,5% badanych³, natomiast w czerwcu 2020 r. (kiedy Czechy częściowo wycofały ograniczenia wprowadzone podczas pierwszej fali pandemii COVID-19 w 2020 r.) elektorat tej partii szacowano na 31,5% – 33,7%, co umiejscowiło partię na pozycji niekwestiowanego lidera sondaży. Pozostałe ugrupowania polityczne, które w tym okresie przekraczały 5-procentowy próg poparcia, stanowiły kolejno opozycyjne wobec rządu Czeska Partia Piratów (17%), Obywatelska Partia Demokratyczna – ODS (13%), Wolność i Demokracja Bezpośrednia – SPD (8%), tworząca rządową koalicję Czeska Partia Socjaldemokratyczna – 5,5%, TOP09 – 5%, Komunistyczna Partia Czech i Moraw – KSČM – 5%, zaś poza parlamentem znalazłoby się KDU-ČSL z 4-procentowym poparciem⁴.

O ile podczas pierwszych trzech miesięcy trwania pandemii COVID-19 w Republice Czeskiej podejmowane środki zaradcze cechowały się wysokim poziomem restrykcji, o tyle z upływem czasu prowadzona przez rząd polityka przeciwepidemiczna uległa złagodzeniu. Wraz ze wzrostem mobilności społecznej i luzowaniem obostrzeń liczba zakażeń zaczęła rosnąć. Równocześnie w działaniach podejmowanych przez rząd Republiki Czeskiej w lipcu i sierpniu 2020 r. brakowało konsekwencji i systematyczności, przez co miały one charakter niejednorodny i nierzadko chaotyczny.

³ Kantar CZ Trendy Česka'20, *Volební model Březen 2020*, s. 8.

⁴ Tamże.

Konsekwencją tego stanu rzeczy był wyraźny sprzeciw społeczny wobec prób wprowadzania ograniczeń na poziomie lokalnym, w miejscach wzrostu liczby zakażeń. Przykładem tego zjawiska były m.in. protesty z lipca 2020 r. w Ostrawie, kiedy blisko 2 tys. osób protestowało przeciwko ponownemu wprowadzeniu ograniczeń dotyczących pandemii COVID-19 w regionie morawsko-śląskim. Uczestnicy protestów bojkotowali wówczas nakaz noszenia maseczek, określając działania rządu mianem „koronateroru”. Biorąc pod uwagę liczbę uczestników, była to jedna z największych demonstracji w Ostrawie po 1989 r.⁵

W połowie sierpnia 2020 r. Ministerstwo Zdrowia Republiki Czeskiej zapowiedziało ponowny obowiązek noszenia maseczek od 1 września 2020 r. m.in. w restauracjach, centrach handlowych, w transporcie publicznym czy w szkołach (z wyłączeniem sal lekcyjnych). Zapowiedź obowiązku noszenia maseczek została jednak skrytykowana przez samego premiera Andreja Babiša, który wezwał ministra zdrowia na konsultacje w sprawie podejmowanych działań. W efekcie po interwencji premiera ministerstwo odwołało pierwotnie zapowiadane restrykcje, redukując obowiązek noszenia masek m.in. do środków transportu publicznego, urzędów, domów opieki społecznej czy wydarzeń z udziałem ponad 100 osób. Również percepcja społeczna dotycząca wdrażanych regulacji uległa zmianie, uwidaczniając rosnący sceptycyzm społeczny wobec ponownych restrykcji, napięcia

⁵ Idnes, *Máme toho dost! Dvě tisícovky lidí demonstrovaly v Ostravě proti omezením*, https://www.idnes.cz/ostava/zpravy/moravskoslezsky-kraj-koronavirus-ostava-demonstrace.A200720_161645_ostava-sport_jog [01.09.2020].

wewnątrz rządu i brak jednej, wspólnej wizji walki z kolejną falą koronawirusa.

Od początku września 2020 r. sytuacja epidemiczna w Republice Czeskiej ulegała stopniowemu pogorszeniu, czego główną przyczyną było zbyt wczesne łagodzenie restrykcji mających na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się koronawirusa oraz znaczne rozluźnienie dyscypliny społecznej. Już z początkiem drugiej fali pandemii COVID-19 swoją rezygnację ze stanowiska ogłosił minister zdrowia – Adam Vojtěch, podkreślając swoją decyzję potrzebą stworzenia przestrzeni dla działań zapobiegających zbliżającej się drugiej fali epidemii COVID-19. Decyzja ta zaskoczyła czeską opinię publiczną. Według badań opinii publicznej przeprowadzonych przez *Centrum pro výzkum veřejného mínění* (CVVM) cieszył się on bowiem wysokim poziomem zaufania społecznego – 46%⁶, natomiast według analizy popularności politycznej agencji STEM z września 2020 r. Vojtěch był trzecim najpopularniejszym politykiem w Czechach, mającym istotne znaczenie dla wizerunku partii ANO, której poparcie notowało wówczas spadki, osiągając wyniki poniżej 28%⁷. Następcą Adama Vojtěcha na stanowisku ministra zdrowia został wiceminister zdrowia Roman Prymula.

W związku z dynamicznym wzrostem zakażeń koronawirusem w Czechach 22 września 2020 r. premier Republiki Czeskiej Andrej Babiš wygłosił specjalne orędzie wyemitowane w czeskiej telewizji publicznej. Oświadczył w nim, że

⁶ STEM, *Popularita stranických osobností v září 2020*, <https://www.stem.cz/popularita-stranickych-osobnosti-v-zari-2020/> [01.09.2020].

⁷ Novinky.cz, *ANO ztrácí, komunisté ani lidovci by se do Sněmovny nedostali*, <https://www.novinky.cz/volby/do-poslanecke-snemovny/clanek/ano-ztraci-komuniste-ani-lidovci-by-se-do-snemovny-nedostali-40336883> [01.09.2020].

błędem było zbyt szybkie łagodzenie restrykcji. Stwierdził również, że osiągnięte wiosną początkowe sukcesy w walce z rozprzestrzenianiem się SARS-CoV-2 oraz rozluźnienie zasad dyscypliny społecznej towarzyszące okresowi wakacji uśpiły czujność władz. W przemówieniu premier Republiki Czeskiej zachęcał mieszkańców Czech do noszenia maseczek, podkreślając, że celem rządu jest zachowanie równowagi pomiędzy ochroną zdrowia obywateli a funkcjonowaniem gospodarki. Dynamiczny wzrost liczby zakażeń koronawirusem SARS-CoV-2 oraz rezygnacja ministra zdrowia w okresie największego do tej pory przyrostu zachorowań na terytorium państwa postawiły rząd oraz samego premiera Babiša w trudnym położeniu, także w wymiarze politycznym. We wrześniu 2020 r. sondaże wskazywały na znaczny spadek poparcia zarówno dla ANO, jak i dla koalicyjnej partii socjaldemokratycznej. Według sondażu przeprowadzonego przez agencję badania opinii publicznej Kantar CZ w październiku 2020, partia Andreja Babiša mogła liczyć na 24,5% poparcia, co stanowiło najniższy wskaźnik w 2020 r. (spadek o 8-10 p.p. względem analiz z pierwszego półrocza 2020 r.)⁸. Znaczący wzrost poparcia odnotowały natomiast: Czeska Partia Piratów (19,5%), a także konserwatywna Obywatelska Partia Demokratyczna – ODS – 13,5%. Poparcie powyżej progu wyborczego osiągnęły również Burmistrzowie i Niezależni – STAN – 9%, Wolność i Demokracja Bezpośrednia – SPD – 8%, KDU-ČSL – 6,5%, i TOP09 – 5,5%.

⁸ iRozhlas, *Volební model Kantar CZ pro Českou televizi, přelom září-říjen 2020*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kantar-cz-volebni-pruzkum-model-ct-ano-pirati-cssd-ods-stan-preference_2010181418_ban [01.09.2020].

Wynik poniżej progu wyborczego zanotowały KSČM – 4,5%, oraz ČSSD – 4%⁹.

Z powodu pogarszającej się sytuacji epidemicznej w Czechach, związanej z drugą falą pandemii COVID-19, od 5 października 2020 r. do 14 lutego 2021 r. na terytorium państwa ponownie wprowadzono stan wyjątkowy, który 15 lutego, zgodnie z ustawą 110/1998 Sb. o bezpieczeństwie Republiki Czeskiej, przedłużono na okres 14 dni. Z końcem października 2020 r. doszło również do kolejnej zmiany na stanowisku ministra zdrowia, po tym, jak 22 października 2020 r. Roman Prymula został sfotografowany w jednej z praskich restauracji, która ze względu na obowiązujące w państwie restrykcje miała być w tym czasie zamknięta. Do dymisji ministra wezwali zarówno parlamentarzyści partii opozycyjnych, jak i sam premier Babiš, którego partia notowała najgorsze wyniki poparcia od początku roku. Następcą ministra zdrowia został Jan Blatný, powołany do pełnienia funkcji 29 października 2020 r. W listopadzie 2020 r. partii ANO, liderowi sondaży, udało się odwrócić trend spadkowy i uzyskać 27,5% deklarowanego poparcia, przy czym ČSSD odnotowała kolejny spadek, uzyskując najniższe w ostatnich latach poparcie na poziomie 3%¹⁰. Pomimo wzrostu poparcia dla ANO w listopadzie wyniki poparcia dla partii w kolejnych miesiącach ponownie przedstawiały umiarkowany spadek, znacząco odbiegając od wyników osiąganych przez ugrupowanie w pierwszym półroczu 2020 r. Utrata wyborców przez

⁹ Tamże.

¹⁰ iRozhlas, *Zvyšuje se možnost, že ANO volby vyhraje, ale nebude vládnout, komentuje Hartman průzkum Kantar CZ*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rozhovor-s-petrem-hartmanem-o-volebnich-modelech-za-rijen-kantar-a-median_2011151352_btk [01.09.2020].

ANO w dużej mierze korelowała ze wzrostem poparcia dla Czeskiej Partii Piratów, uzyskującej w tym czasie poparcie części rozczarowanych wyborców ANO. Według sondaży z listopada 2020 r. Czeska Partia Piratów mogła liczyć na 21% głosów w wyborach parlamentarnych (wzrost o 8,2 p.p. w porównaniu z czerwcem 2020 r.). Kolejną siłą polityczną w badaniach poparcia stanowiła koalicja partii konserwatywnych – SPOLU, w skład której weszły Obywatelska Partia Demokratyczna (ODS), Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna – Czechosłowacka Partia Ludowa (KDU-ČSL) i TOP09. W październiku 2020 r. ugrupowania te podpisały memorandum koalicyjne w sprawie wyborów parlamentarnych w 2021 r., a sondaże z tego okresu dawały konserwatystom 20% poparcia w nadchodzących wyborach¹¹. Dalsze zmiany zaobserwować można było po uruchomieniu programu szczepień, kiedy po raz pierwszy nastąpiła zmiana na pozycji lidera w sondażach. Zgodnie z analizami agencji Kantar CZ, po ogłoszeniu wspólnego startu Czeskiej Partii Piratów ze STAN w styczniu 2021 r. oraz sprawnie rozpoczętej kampanii wyborczej poparcie dla koalicji Piraci i STAN sukcesywnie wzrastało w pierwszych miesiącach 2021 r. Według badań Kantar CZ, przeprowadzonych między 18 stycznia a 5 lutego 2021 r., koalicja Czeskiej Partii Piratów i STAN wysunęła się na prowadzenie w sondażach, które wskazały, że koalicjanci mogliby liczyć na 29,5% głosów w wyborach parlamentarnych. Dotychczasowy lider wszystkich sondaży, rządowa ANO, uzyskałby 26,5%, zaś koalicja SPOLU, składająca się z ODS, KDU-ČSL i TOP 09, mogłaby liczyć na 19,5% i uplasowałaby się na trzecim miejscu. SPD otrzymałaby 10,5%

¹¹ Tamże.

głosów, a KSČM – 5%. Socjaldemokraci, obecny koalicjant ANO w mniejszościowym rządzie, nie weszliby do parlamentu, uzyskując jedynie 4% głosów¹².

W wyniku wydanego przez Komisję Europejską zezwolenia na wprowadzenie na rynek Unii Europejskiej pierwszej szczepionki przeciw COVID-19, 21 grudnia 2020 r. minister zdrowia Jan Blatný (ANO) poinformował o możliwym rozpoczęciu procesu szczepień w Republice Czeskiej 27 grudnia 2020 r. W przygotowanej przez Ministerstwo Zdrowia strategii szczepień założono uruchomienie ok. 200 centrów szczepień, zlokalizowanych na terenie całego państwa, i zaszczepienie 6,9 mln osób w 2021 r. W początkowej fazie widoczny był sceptycyzm części obywateli Republiki Czeskiej wobec przyjmowania szczepionek przeciwko COVID-19. Według badań opinii publicznej, przeprowadzonych przez agencję badawczą Median, pomiędzy 8 a 10 grudnia 2020 r. 47% respondentów odmówiłoby szczepienia przeciw COVID-19, 40% badanych zadeklarowało chęć zaszczepienia się, natomiast 13% nie miało w tej sprawie zdania¹³. Problem szczepień ponownie zyskał na znaczeniu w kwietniu 2021 r., kiedy po pięciu miesiącach sprawowania funkcji ministra zdrowia Jan Blatný, pod naciskiem prezydenta Republiki Czeskiej – Miloša Zemana, zrezygnował z pełnionej funkcji, zaś jego następcą został Petr Arenberger. Według ustępującego z funkcji ministra za zakończeniem jego funkcji stała

¹² Aktualne.cz, *Zlom ve volebních modelech: Koalice Pirátů a STAN by předstihla ANO a zvítězila*, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/koalice-piratu-a-stan-by-predstihla-ano/r~dad7ce486ec111eb9a61ac1f6b220ee8/> [01.09.2021].

¹³ Český rozhlas, *Očkování proti covidu-19 odmítá skoro polovina Čechů*, <https://radiozurnal.rozhlas.cz/pruzkum-ockovani-proti-covidu-19-odmita-skoro-polovina-cechu-bez-vakciny-se-8384774> [01.09.2021].

polityczna decyzja samego premiera Babiša, a zmiana ministra zdrowia odbyła się w momencie prowadzonej debaty politycznej dotyczącej możliwego wprowadzenia szczepionki Sputnik V na czeski rynek, czego zwolennikiem był m.in. prezydent Republiki Czeskiej – Miloš Zeman. Minister spraw wewnętrznych Jan Hamáček (ČSSD), pełniący wówczas obowiązki ministra spraw zagranicznych, wskazał 12 kwietnia 2021 r., że chce, aby Republika Czeska była przygotowana do ewentualnego natychmiastowego zakupu rosyjskiej szczepionki i zamówiła ją w przedsprzedaży jeszcze przed jej zatwierdzeniem przez EMA. Zasadność takiego rozwiązania poparł urzędujący od 7 kwietnia minister zdrowia Petr Arenberger. Czechy otrzymały propozycję zakupu 300 tys. dawek preparatu Sputnik V, a następnie 150 tys. dawek w cyklach miesięcznych. Szczegóły transakcji ustalać miał w Moskwie (jeszcze w kwietniu 2021 r.) minister spraw wewnętrznych, Jan Hamáček.

7 kwietnia 2021 r. premier Andrej Babiš oraz Jan Hamáček na nadzwyczajnym briefingu rządu Republiki Czeskiej poinformowali o podejrzeniu udziału agentów rosyjskiego wywiadu GRU w wybuchu składów amunicji i kompleksu Vrbětice w 2014 r., w wyniku czego podróż Jana Hamáčka do Federacji Rosyjskiej została odwołana. W okresie tym partia premiera Babiša – ANO, notowała najniższe w ostatnich latach wyniki poparcia w sondażach, spadając na trzecią pozycję i uzyskując jedynie 21% poparcia. Według analiz Kantar CZ, przeprowadzonych pomiędzy 6 a 30 kwietnia 2021 r., liderem sondaży pozostawała koalicja Czeskiej Partii Piratów i STAN, osiągając 27,5%, na drugiej pozycji plasowała się natomiast konserwatywna koalicja SPOLU, która – zgodnie z sondażami z kwietnia 2021 r. – miała możliwość

uzyskania 21,5% poparcia w wyborach parlamentarnych¹⁴. Na spadek pozycji ANO w tym okresie mogła mieć wpływ decyzja o odwołaniu ministra zdrowia Jana Blatnego (ANO), z czym, według badań, nie zgadzało się aż 67% badanych.

W maju 2021 r. debatę polityczną w Czechach zdominował Krajowy Plan Odbudowy (KPO). 17 maja 2021 r. z ponad dwutygodniowym opóźnieniem rząd Republiki Czeskiej przedstawił finalną jego wersję, stanowiącą podstawę do pozyskania środków z Funduszu Odbudowy UE. KPO zakładał wykorzystanie 199 902 mld CZK (7,8 mld EUR) na inwestycje i pakiety reform skupione w sześciu filarach odpowiadających konkretnym zaleceniom Komisji Europejskiej. Według szacunków Ministerstwa Przemysłu i Handlu Republiki Czeskiej w krótkim, dwuletnim horyzoncie czasowym dzięki nakładom inwestycyjnym KPO oczekuje się dodatkowego przyrostu 0,2% realnego PKB, w okresie 5 lat – 1,3% PKB, a w długim okresie (2021-2040) – 11,2%. Relatywnie najszybszy efekt gospodarczy mają przynieść projekty realizowane w ramach infrastruktury i zielonej transformacji, wsparcia rynku pracy oraz biznesu. Natomiast w przypadku transformacji cyfrowej oraz wsparcia badań i rozwoju efekt wzrostowy jest oczekiwany w dłuższej perspektywie czasowej.

Plan KPO został skrytykowany przez polityków partii opozycyjnych (ODS, TOP09, STAN, Czeska Partia Piratów, KSČM), którzy zwrócili uwagę na możliwy problem nieefektywnego wykorzystania funduszy w niektórych obszarach

¹⁴ Deník.cz, *Hnutí ANO by ve volbách skončilo až třetí. Předstihly by ho obě koalice*, <https://www.denik.cz/volby-ps-2021-preference/volby-preference-kantar-ano-spolu-20210509.html> [01.09.2021].

(digitalizacja, rozwój cyfrowy, nowe technologie, edukacja) ze względu na brak przygotowanych dokumentów strategicznych oraz wizji dotyczącej implementacji programów. Według opozycji problemem jest też brak komunikacji pomiędzy resortem środowiska i rolnictwa w kwestii ekologii i ochrony zasobów wodnych.

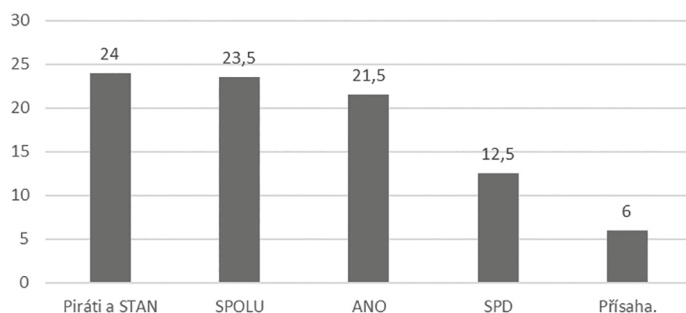
W okresie od maja do czerwca 2021 r. nastąpił spadek preferencji poparcia dla koalicji Czeskiej Partii Piratów i STAN. W lipcu Partia Piratów uzyskała poparcie jedynie na poziomie 24%, na co wpływ miał m.in. szereg działań dezinformacyjnych prowadzonych przeciwko koalicji, a także konfrontacyjne podejście pozostałych uczestników kampanii wobec programu partii. Równocześnie koalicja SPOLU odnotowała kolejny wzrost preferencji i uzyskała wynik 23,5%, znajdując się tuż za ówczesnym liderem analiz preferencji wyborczych, koalicją Piratów i STAN. Analizy z czerwca 2021 r. pozwalały zakładać, że obie koalicje, tj. Czeska Partia Piratów i STAN oraz koalicja SPOLU, były ważnymi przeciwnikami dla ANO w zaplanowanych na 8-9 października wyborach parlamentarnych, co w efekcie mogło skutkować końcem rządów ANO w październiku 2021 r. Zgodnie z przedstawionym modelem preferencji wyborczych z czerwca 2021 r. (wykres 1), partia ANO mogła liczyć na 21,5% poparcia, co umiejscawiałoby ją na pozycji trzeciej siły politycznej w Republice Czeskiej, równocześnie najważniejsze obecnie partie opozycyjne (Partia Piratów, STAN, ODS, KDU-ČSL i TOP 09) mogłyby uzyskać łącznie 112 z 200 mandatów w czeskim parlamencie, tworząc tym samym większość parlamentarną, co w przypadku braku zdolności do samodzielnego sprawowania władzy przez jedną z koalicji tworzyło przestrzeń do podjęcia negocja-

cji pomiędzy dwoma koalicjami. Równocześnie w czerwcu 2021 r. prezydent Republiki Czeskiej Miloš Zeman powiedział, że w wyborach do parlamentu odda głos na ANO, dodając, że premier Babiš to jedna z najsilniejszych osobowości w czeskiej polityce po 1989 r. Prezydent Republiki Czeskiej wskazał również, że nawet w przypadku, gdy któraś z opozycyjnych koalicji wygra wybory (Piraci + STAN bądź SPOLU), to utworzenie rządu powierzy zwycięskiej partii, jako że koalicje według prezydenta są oszustwem wyborczym.

Według przedstawionych analiz istnieje prawdopodobieństwo, że po raz pierwszy od 1989 r. żadna z partii lewicowych nie wejdzie do parlamentu. Według dotychczasowych badań zarówno ČSSD (3%), jak i KSČM (4,5%) znajdują się poniżej progu wyborczego, jednak prezentowane dane mieszczą się w przedziale błędu statystycznego, który waha się od +/- 1,1% dla partii z niższym poparciem do 2,8% dla partii z wyższym poparciem. W parlamencie znalazłyby się ponadto rządząca dotychczas Partia ANO z 52 mandatami, SPD z 27 mandatami oraz nowy, centrowy ruch Přísaha.

Podsumowując dotychczasowe ustalenia, od początku trwania pandemii COVID-19 i ogłoszenia pierwszych restrykcji w państwie w marcu 2020 r. sytuacja polityczna w Republice Czeskiej charakteryzowała się dużą dynamiką zmian poparcia dla partii politycznych, a także znacznym spadkiem sympatii społecznych dla tworzących rządową koalicję ugrupowań ANO oraz ČSSD. Od marca 2020 r., kiedy rząd Republiki Czeskiej wprowadził pierwsze restrykcje mające na celu przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się koronawirusa SARS-CoV-2, nastąpiły istotne zmiany poparcia dla partii politycznych. Sytuacja ta ma istotne znaczenie

Wykres 1. Preferencje wyborcze w Republice Czeskiej, czerwiec 2021 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań Kantar.cz.

w kontekście zbliżających się wyborów do izby niższej parlamentu Republiki Czeskiej (*Poslanecká sněmovna*), zaplanowanych na 8-9 października 2021 r.

W okresie funkcjonowania koalicyjnego rządu ANO i Czeskiej Partii Socjaldemokratycznej (2017-2021) charakterystycznymi zjawiskami w polityce wewnętrznej Czech były: silna polaryzacja polityczna, problemy korupcyjne, brak zaufania społecznego wobec rządu i rosnące niezadowolenie społeczne, wywołane m.in. nieuprawnionym wykorzystywaniem funduszy strukturalnych przez premiera Republiki Czeskiej, niepożądanymi działaniami państw trzecich na terytorium państwa (z uwzględnieniem rosnących wpływów Rosji raz Chin) oraz brakiem efektywnych działań podejmowanych przeciwko pandemii COVID-19. W wyniku analiz opublikowanych w czerwcu 2021 r. przez Centrum Badań Opinii Publicznej (CVVM) największe niezadowolenie w czeskim społeczeństwie tworzą: korupcja (65%), aktualna

sytuacja polityczna (59%), stan finansów publicznych (56%) oraz przestępczość gospodarcza (53%)¹⁵.

Obywatele Republiki Czeskiej znajdują się znacznie powyżej średniej EU w negatywnej ocenie rozwoju własnego państwa. Według badań Eurobarometru, 75% badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że w ich kraju sprawy idą w złym kierunku. Krytyczny stosunek do rządu Andreja Babiša ujawnił także sondaż opinii publicznej słowackiej organizacji pozarządowej Globsec, w którym aż siedmiu na dziesięciu badanych w Republice Czeskiej stwierdziło, że rząd nie jest w stanie walczyć z epidemią COVID-19, podczas gdy 28% ankietowanych w Czechach było przeciwnego zdania.

Spółeczne konsekwencje COVID-19 w Republice Czeskiej

Decyzja rządu dotycząca wprowadzenia stanu wyjątkowego znacząco wpłynęła na stan czeskiej gospodarki. Wprowadzone środki zapobiegawcze w największym stopniu dotknęły sektor usług, tj. handel detaliczny, usługi gastronomiczne, hotelarskie oraz transportowe. Pandemia koronawirusa uderzyła także w sektor przemysłu, a wiele branż doświadczyło znacznych trudności w funkcjonowaniu. Już w pierwszym miesiącu odnotowano 30-procentowy spadek zamówień na rynku browarniczym, którego straty w marcu 2020 r. oszacowano na ok. 15%. Według badań przeprowadzonych przez Związek Przemysłu i Transportu Republiki Czeskiej (*Svaz průmyslu a dopravy ČR*) ponad jedna trzecia

¹⁵ Centrum pro výzkum veřejného mnění, *Spokojenost se stavem vybraných oblastí veřejného života – červen 2021*, <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/politicke/hodnoceni-politicke-situace/5394-spokojenost-se-stavem-vybranych-oblasti-verejneho-zivota-cerven-20212> [10.08.2021].

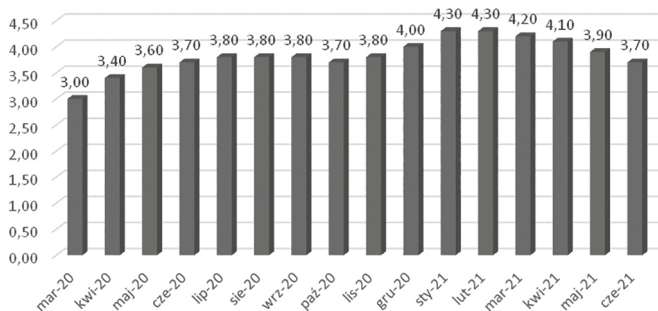
czeskich firm wskazywała na powstałe w wyniku pandemii trudności z zaopatrzeniem, transportem oraz logistyką. Pierwsza fala pandemii COVID-19 w Republice Czeskiej znacząco ograniczyła zdolności produkcyjne firm z sektora motoryzacyjnego. W marcu 2020 r. Stowarzyszenie Przemysłu Motoryzacyjnego w Republice Czeskiej – AutoSAP (*Sdružení automobilového průmyslu*) wydało oświadczenie, że aż 25% firm z branży motoryzacyjnej całkowicie zatrzymało produkcję, ponad połowa ją ograniczyła, a straty w sektorze odnotowało ogółem aż 80% firm. Istotny spadek dotknął także sektor turystyki, który przed kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 stanowił 3% PKB państwa i generował obrót w wysokości ok. 300 mld CZK rocznie, zaś zatrudnionych było w nim ponad 240 tys. osób. Ze względu na trwające ograniczenia w turystyce spowodowane pandemią COVID-19, w 2020 r. turystyka przyjazdowa z zagranicy do Republiki Czeskiej odnotowała spadek o prawie 75%, a turystyka krajowa spadła o 28%. Łącznie z obiektów noclegowych w 2020 r. w Republice Czeskiej skorzystało o 11 mln osób mniej niż w 2019 r. Najgorsze wyniki odnotowano w pierwszym kwartale 2020 r., kiedy w czeskich hotelach i pensjonatach zakwaterowano jedynie 282 tys. gości, co stanowiło łączny spadek o 91%, a w przypadku gości zagranicznych spadek wyniósł 96%.

Sytuacja ta w znacznym stopniu wpłynęła na rynek pracy, skutkując wzrostem bezrobocia w państwie. Podczas pierwszej fali pandemii COVID-19, w okresie od marca do czerwca 2020 r., stopa bezrobocia w Republice Czeskiej wzrosła z 3,0% do 3,7%, co stanowiło łącznie liczbę 269 637 zarejestrowanych bezrobotnych (czerwiec 2020). Liczba ta była 1,1% wyższa w porównaniu z analogicznym

okresem w 2019 r. i stanowiła najwyższy wskaźnik od lutego 2018 r. W strukturze bezrobocia widoczna była specyficzna dynamika w głównych kategoriach strukturalnych, np. płeć, wiek i konkretne sektory zatrudnienia. Widoczny był wyższy współczynnik wzrostu bezrobocia wśród mężczyzn (1,3%) niż kobiet (0,9%), natomiast najwyższy wzrost bezrobocia odnotowano wśród mężczyzn w wieku najmłodszym. Wskaźnik bezrobocia wśród młodzieży w Czechach wzrósł o 2,8% do 8,2%. Biorąc pod uwagę bezrobocie w konkretnych sektorach, najwyższy wzrost nowo zarejestrowanych bezrobotnych miał miejsce w sektorze usług, w tym usług hotelowych, transportowych i turystyce.

W okresie wakacyjnym (lipiec i sierpień 2020) stopa bezrobocia wynosiła 3,8%, tj. o 0,1 p.p. (ok. 10 tys. osób) więcej niż w czerwcu 2020 r. Wskaźnik ten utrzymał się jeszcze na podobnym poziomie we wrześniu 2020 r., kiedy w Republice Czeskiej rozwijała się druga fala pandemii COVID-19. Na dzień 30 września 2020 r. Urząd Pracy zarejestrował łącznie 277 015 osób poszukujących pracy, co w porównaniu rok do roku stanowiło wzrost o ok. 75 100 osób. W grudniu 2020 r. stopa bezrobocia w Republice Czeskiej wzrosła już do 4% i wynosiła o 1,1% więcej w perspektywie roku. Liczba bezrobotnych wzrastała przez dwa kolejne miesiące, osiągając najwyższy wskaźnik w lutym 2021 r., kiedy liczba oficjalnie zarejestrowanych bezrobotnych w Republice Czeskiej wynosiła 4,3% (311,5 tys. bezrobotnych). W kolejnych dwóch miesiącach widoczny był comiesięczny spadek o 0,1 p.p., przy czym od maja 2021 r. dynamika spadku bezrobocia nabrała tempa, a w czerwcu 2021 r. poziom bezrobocia spadł do 3,7%, co było podobnym wynikiem jak przed rokiem.

Wykres 2. Wskaźnik bezrobocia w Republice Czeskiej w okresie marzec 2020 – czerwiec 2021

Źródło: Urząd Pracy Republiki Czeskiej. Bezrobocie w Czechach, 2021.

Dynamika wzrostu bezrobocia miała niejednorodny charakter w konkretnych grupach zawodowych. Najbardziej narażeni na utratę pracy byli niewykwalifikowani pracownicy zatrudnieni w przemyśle. W największym stopniu zmniejszyła się liczba pracowników z wykształceniem średnim bez matury (-80 tys.), zaś liczba zatrudnionych studentów ulegała zwiększeniu (+10 tys.). Podobnie kształtowała się zmiana zatrudnienia według konkretnych zawodów: w 2020 r. w największym stopniu zmalała liczba osób zatrudnionych w usługach i sprzedaży (-31,6 tys.) oraz operatorów maszyn i urządzeń (-24,7 tys.), równocześnie znacząco wzrosła liczba zatrudnionych specjalistów (+32,1 tys.).

Poza wzrostem bezrobocia, rynek pracy w Republice Czeskiej został istotnie zdeterminowany przez pandemię COVID-19. Według badań agencji CVVM 31,1% osób aktywnych zawodowo wskazywało, że w okresie pandemii COVID-19 przerywali oni pracę ze względu na różne czynniki, m.in. utratę zamówień w usługach, potrzebę opieki nad dziećmi bądź dorosłymi członkami rodzin. Zmiany te zde-

cydowanie częściej wpływały na osoby prowadzące własną działalność gospodarczą aniżeli na pozostałe osoby aktywne zawodowo. Częściej problemów z ciągłością pracy doznawały kobiety aniżeli mężczyźni.

Pandemia COVID-19 w znacznym stopniu wpłynęła na sytuację demograficzną w Republice Czeskiej. Według danych Czeskiego Urzędu Statystycznego, w 2020 r. w Republice Czeskiej odnotowano 129 289 zgonów, co stanowiło najwyższą wartość od 1987 r. W porównaniu z 2019 r. liczba zgonów była wyższa o prawie 17 tys., co stanowi 15-procentowy wzrost w perspektywie rocznej. W 2020 r. najwięcej zgonów odnotowano w trzech ostatnich miesiącach roku, tj. w październiku – 15,8 tys. oraz listopadzie i grudniu – powyżej 14 tys. zgonów. W 2020 r. ok. 30% zgonów było spowodowanych chorobami układu krwionośnego, w tym chorobą niedokrwienną serca, która była przyczyną 14,8% zgonów (19 000 osób). Drugą najczęstszą przyczyną zgonów (8%) była infekcja COVID-19. Określono ją jako podstawową przyczynę zgonów w przypadku 10,5 tys. osób, w kolejnych 6 696 przypadkach zgonów osób zakażonych COVID-19 infekcja nie była główną przyczyną śmierci. Kolejną, trzecią najczęstszą przyczynę zgonów stanowiły udary – 7,6 tys., niewydolność serca (6,7 tys. zgonów), rak płuc (5,3 tys.). Łącznie od marca 2020 r. do 30 czerwca 2021 r. w wyniku infekcji spowodowanej koronawirusem SARS-CoV-2 w Czechach zmarły 30 363 osoby, przy czym największy dzienny przyrost zgonów związanych z COVID-19 występował pomiędzy wrześniem 2020 r. a kwietniem 2021 r., kiedy dzienna liczba zgonów oscylowała pomiędzy 150 a 230.

Pomimo wzrostu liczby zgonów populacja Czech wzrosła w 2020 r. o 7,8 tys. osób, z 10,69 mln w 2019 r. do 10,70 mln

(stan na 31 grudnia 2020). Przyrost ludności był o 36,3 tys. niższy niż rok wcześniej, ze względu na spadek zarówno migracji zagranicznych do Republiki Czeskiej (39%), jak i urodzeń względem poprzedniego roku. W ciągu roku w Republice Czeskiej urodziło się 110,2 tys. dzieci, o 2 tys. mniej niż w 2019 r., co w perspektywie rok do roku stanowiło trzeci z rzędu spadek liczby urodzeń. Biorąc pod uwagę wszystkie regiony, wzrost liczby ludności w 2020 r. był największy w kraju środkowoczeskim (o 12,9 tys.) oraz w stolicy państwa Pradze (o 10,8 tys.)¹⁶.

Epidemia koronawirusa ma daleko idące konsekwencje dla życia zawodowego, rodzinnego i osobistego, a także wpływa na zdrowie psychiczne. Badania prowadzone przez Paw Research zatytułowane *Życie w trakcie pandemii* (*Život během pandemie*) wskazały na istotny związek pandemii COVID-19 ze zdrowiem psychicznym mieszkańców Czech. Największy spadek poziomu zdrowia psychicznego odnotowano w szczytowym okresie wiosennej fali epidemii w 2020 r., kiedy objawy co najmniej umiarkowanej depresji lub lęku odczuwało od 16 do 19% respondentów. W porównaniu z sytuacją sprzed pandemii COVID-19, wynik ten był blisko trzykrotnie większy. Na początku maja 2020 r. sytuacja dotycząca zdrowia psychicznego uległa poprawie. Od tego czasu ok. 9-10% dorosłych doświadczało objawów co najmniej umiarkowanej depresji lub lęku, przy czym wynik ten był o 3% wyższy niż w okresie przed pandemią. Częstość występowania objawów co najmniej umiarkowanej depresji lub lęku utrzymywała się na sta-

¹⁶ Český statistický úřad, *V roce 2020 zemřelo přes 129 tisíc obyvatel Česka*, <https://www.czso.cz/csu/czso/v-roce-2020-zemrelo-pres-129-tisic-obyvatel-ceska> [01.09.2021].

łym poziomie od maja ubiegłego roku i dotyczyła ok. 10% osób dorosłych (z nieznaczną poprawą w czasie wakacji). W okresie od stycznia 2021 r. stan zdrowia psychicznego w społeczeństwie ponownie uległ pogorszeniu. Od lutego do kwietnia 2021 r. od 12 do 13% dorosłych zgłaszało objawy depresji lub stanów lękowych. Poprawa nastąpiła na początku maja, kiedy częstość występowania objawów spadła do 10%, a pod koniec czerwca 2021 r. do 9%. Była to najlepsza sytuacja od końca lata 2020 r. Kryzys zdrowia psychicznego dotyczył w szczególności osoby poniżej 24. roku życia, osoby o niższym statusie materialnym oraz kobiety z małoletnimi dziećmi. W przypadku kobiet opiekujących się dziećmi istotny wzrost problemów ze zdrowiem psychicznym odnotowywano w okresach zamknięcia szkół. Równocześnie w okresach powrotu uczniów do edukacji stacjonarnej następowały spadki deklarowanych problemów ze zdrowiem psychicznym.

Problem edukacji zdalnej od marca 2020 r. do czerwca 2021 r. przedstawiał również szereg negatywnych konsekwencji społecznych. Po zakazaniu 11 marca 2020 r. uczniom w szkołach podstawowych i średnich fizycznej obecności w placówkach, w związku z działaniami rządu Republiki Czeskiej zaistniała wyjątkowa sytuacja, charakteryzująca się przeniesieniem procesu edukacji do sfery internetowej. Zdecydowana większość uczniów szkół podstawowych i średnich była zaangażowana w kształcenie zdalne. Jednak ok. 11-16% uczniów różnych typów szkół podstawowych i ok. 20% szkół ponadgimnazjalnych nie uczestniczyło w pełni w zajęciach prowadzonych online. Głównym powodem niepełnego uczestnictwa w tej formie edukacji były brak sprzętu

ICT lub słabe połączenie internetowe¹⁷. Zgodnie z wynikami ankiety Czeskiego Inspektoratu Szkolnego (w zależności od typu szkoły) od 0,25% (szkoły średnie) do 0,7% (szkoły podstawowe), tj. 9500 uczniów szkół podstawowych i średnich w ogóle nie uczestniczyło w kształceniu na odległość, a 4-17% wskazało na istniejące trudności w dostępie do edukacji online. Jednocześnie ok. 35% szkół zapewniało do pewnego stopnia edukację online wszystkim uczniom w swojej szkole. Według analiz badania *Życie w trakcie pandemii*, problemy edukacyjne w większym stopniu osiągały uczniów z rodzin o niższych zasobach materialnych. Proces ten może w dłuższej perspektywie generować kolejne problemy wykluczenia społecznego i pogłębiania się problemu różnic społecznych w państwie.

Pandemia COVID-19 w Republice Czeskiej miała znaczące negatywne skutki społeczne. W okresie od marca 2020 r. do czerwca 2020 r. w Republice Czeskiej zaobserwować można było zjawiska takie, jak wzrost bezrobocia oraz wzrost zagrożenia ubóstwem czy wzrost śmiertelności. W okresie pandemii widoczne były również zjawiska narastających problemów dotyczących zdrowia psychicznego, w tym depresji i stanów lękowych, które w szczytowych okresach pandemii, a szczególnie w okresie zimowym skutkowały blisko trzykrotnym wzrostem wśród mieszkańców Republiki Czeskiej.

Istotnym problemem pozostaje także nauczanie zdalne. Ze względu na różnorodne czynniki, takie jak brak dostępu

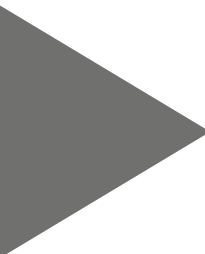
¹⁷ Česká školní inspekce, *Vzdělávání na dálku v základních a středních školách*, 2020, <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Tematicka-zprava-Vzdelavani-na-dalku-v-ZS-a-SS> [04.09.2021].

do sprzętu umożliwiającego partycypację uczniów w prowadzonych zajęciach bądź problemy z dostępem do Internetu, część uczniów dotknęło wykluczenie w całości bądź w części z procesu edukacji, co w przyszłości może przyczynić się do pogłębienia różnic strukturalnych w społeczeństwie, spadku jakości pracy, wzrostu bezrobocia, ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Bibliografia

- Aktualne.cz, *Zlom ve volebních modelech: Koalice Pirátů a STAN by předstihla ANO a zvítězila*, <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/koalice-piratu-a-stan-by-predstihla-ano/r~dad7ce486ec111eb9a61ac1f6b220ee8/>.
- Centrum pro výzkum veřejného mnění, *Spokojenost se stavem vybraných oblastí veřejného života – červen 2021*, <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/hodnoceni-politicke-situace/5394-spokojenost-se-stavem-vybranych-oblasti-verejneho-zivota-cerven-20212>.
- Český rozhlas, *Očkování proti covidu-19 odmítá skoro polovina Čechů*, <https://radiozurnal.rozhlas.cz/pruzkum-ockovani-proti-covidu-19-odmita-skoro-polovina-cechu-bez-vakciny-se-8384774>.
- Český statistický úřad, *V roce 2020 zemřelo přes 129 tisíc obyvatel Česka*, <https://www.czso.cz/csu/czso/v-roce-2020-zemrelo-pres-129-tisic-obyvatel-ceska>.
- Deník.cz, *Hnutí ANO by ve volbách skončilo až třetí. Předstihly by ho obě koalice*, <https://www.denik.cz/volby-ps-2021-preference/volby-preference-kantar-ano-spolu-20210509.html>.
- Idnes, *Máme toho dost! Dvě tisícovky lidí demonstrovaly v Ostravě proti omezením*, <https://www.idnes.cz/ostava/zpravy/moravsko->

- slezsky-kraj-koronavirus-ostrava-demonstrace.A200720_161645_ostrava-sport_jog.
- iRozhlas, *Volební model Kantar CZ pro Českou televizi, přelom září-říjen 2020*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/kantar-cz-volebni-pruzkum-model-ct-ano-pirati-cssd-ods-stan-preference_2010181418_ban.
- iRozhlas, *Zvyšuje se možnost, že ANO volby vyhraje, ale nebude vládnout, komentuje Hartman průzkum Kantar CZ*, https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/rozhovor-s-petrem-hartmanem-o-volebnich-modelech-za-rijen-kantar-a-median_2011151352_btk.
- Kantar CZ *Trendy Česka'20, Volební model Březen 2020*.
- Lidovky.cz, *Práci politiků při pandemii Češi vnímají pozitivně, nejlépe si podle průzkumu počínal Hamáček*, https://www.lidovky.cz/domov/praci-politiku-pri-pandemii-cesi-vnimaji-pozitivne-nejepe-si-podle-pruzkumu-pocinal-hamacek.A200617_121606_ln_domov_ele.
- Novinky.cz, *ANO ztrácí, komunisté ani lidovci by se do Sněmovny nedostali*, <https://www.novinky.cz/volby/do-poslanecke-snemovny/clanek/ano-ztraci-komuniste-ani-lidovci-by-se-do-snemovny-nedostali-40336883>.
- Seznamzpravy.cz, *Češi oceňují boj vlády s koronavirem. Také jim nechybí hádky politiků*, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/cesi-ocenuji-boj-vlady-s-koronavirem-take-jim-nechybi-hadky-politiku-98149>.
- STEM, *Popularita stranických osobností v září 2020*, <https://www.stem.cz/popularita-stranickych-osobnosti-v-zari-2020/>.

Łukasz Lewkowicz

Republika Słowacka

Polityczne konsekwencje COVID-19 na Słowacji

Dnia 29 lutego 2020 r. na Słowacji odbyły się wybory parlamentarne, które wygrała centroprawicowa partia Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (OĽaNO) Igora Matoviča. Kilka dni później, 6 marca 2020 r., zanotowano pierwszy przypadek zarażenia koronawirusem na Słowacji. Z tego względu początkowe decyzje dotyczące wprowadzenia stanu wyjątkowego i wiążących się z nim restrykcji podejmował jeszcze odchodzący gabinet Petera Pellegriniego (wtedy Smer-SD, obecnie Hlas-SD). Po 12 marca przywrócono m.in. tymczasowe kontrole na przejściach granicznych. Na terytorium Słowacji byli wpuszczani wyłącznie obywatele słowaccy oraz osoby posiadające stały lub tymczasowy pobyt. Dla osób mieszkających za granicą i dojeżdżających na Słowację do pracy wprowadzono specjalne kontrole – wymagane było posiadanie potwierdzenia o zatrudnieniu od pracodawcy. Przyjeżdżający na Słowację byli poddawani dwutygodniowej kwarantannie. Zamknięto do odwołania międzynarodowe

lotniska w Bratysławie, Koszycach i Popradzie. Zawieszono międzynarodowe połączenia kolejowe i autobusowe, z wyjątkiem tranzytu tirów i zaopatrzenia. Ograniczono również komunikację wewnątrzkrajową. Zamknięte zostały uczelnie, szkoły, przedszkola, kościoły, bary, restauracje, obiekty sportowe i wypoczynkowe oraz obiekty kulturalne. Nastąpiło również ograniczenie działalności centrów handlowych. Zabroniono organizacji imprez masowych. W całym sektorze ochrony zdrowia zakazano organizowania strajków. Za nieprzestrzeganie przepisów kwarantanny władze słowackie wprowadziły wysokie kary pieniężne.

Dnia 18 marca nowy premier przedstawił skład przyszłego rządu koalicyjnego, który 21 marca został zaprzysiężony przez prezydent Zuzanę Čaputovą. Istotne z punktu widzenia kryzysu epidemicznego i gospodarczego resorty zdrowia, finansów oraz spraw wewnętrznych zostały obsadzone przez polityków OĽaNO, co pokazało, że partia bierze na siebie główną odpowiedzialność za przeciwdziałanie pandemii na Słowacji. Sprawy gospodarcze zostały przekazane również koalicjantom: Richard Sulík (SaS) został wicepremierem do spraw ekonomicznych i ministrem gospodarki, zaś ówczesna wiceprzewodnicząca partii Za ľudí Veronika Remišová objęła funkcję wicepremiera oraz ministra rozwoju regionalnego i inwestycji¹.

W maju i czerwcu 2020 r. w związku z gwałtownie spadającą liczbą zakażeń koronawirusem władze słowackie zaczęły stopniowo znosić restrykcje wewnątrz kraju, ostatecznie

¹ Więcej: Ł. Lewkowicz, *Słowacja wobec pandemii COVID-19 w sytuacji zmiany władzy*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 144, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-wobec-pandemii-covid-19-w-sytuacji-zmiany-wladzy/> [29.08.2021].

otwarto również granice z sąsiadami. Sytuacja taka utrzymała się także podczas wakacji, natomiast w okresie powakacyjnym, podobnie jak w przypadku Czech czy Węgier, liczba zakażeń koronawirusem zaczęła drastycznie wzrastać. Trudna sytuacja epidemiczna zmusiła władze słowackie do ponownego wprowadzenia stanu wyjątkowego 1 października, który następnie był przedłużany w kolejnych miesiącach. W pierwszych dniach obowiązywania nowego prawa powrócił obowiązek noszenia maseczek poza budynkami, jeżeli nie będzie możliwe utrzymanie dystansu społecznego. Wyjątkiem od tej zasady objęto osoby mieszkające w jednym gospodarstwie domowym. Maseczki stały się obowiązkowe dla uczniów starszych klas oraz dla osób przebywających wewnątrz budynków. Ministerstwo Środowiska zobowiązano do zabezpieczenia wody pitnej w rejonach, w których może zostać ogłoszona kwarantanna. Z kolei Ministerstwo Inwestycji, Rozwoju Regionalnego i Informatyzacji zobowiązano do przygotowania wykazu lokali, które można wykorzystać do ewentualnego odbywania kwarantanny. Media słowackie w trakcie obowiązywania stanu wyjątkowego zobligowano do wyznaczenia czasu antenowego na informacje dla obywateli o przyjmowanych nowych regulacjach prawnych. W imprezach masowych dopuszczono udział maksymalnie 50 osób. Ograniczenia objęły wszystkie wydarzenia sportowe, kulturalne, społeczne i kościelne, a także wszystkie osoby uczestniczące w danym wydarzeniu, włączając w to m.in. aktorów w teatrach, księży na mszach, sportowców na meczach. Dopuszczono ceremonie zaślubin, chrzcin i pogrzebów, ale bez późniejszych spotkań rodzinnych i towarzyskich. Uczestnicy takich uroczystości zostali zobligowani do

przedstawienia wyników testów na obecność wirusa SARS-CoV-2, wykonanych maksymalnie 12 godzin wcześniej.

Od 12 października wprowadzono nowe restrykcje w placówkach edukacyjnych. W przedszkolach zalecono noszenie maseczek, natomiast w pierwszej i drugiej klasie szkoły podstawowej stało się to obowiązkowe. Z obowiązku noszenia maseczek zwolnione zostały dzieci niesłyszące, autystyczne i z zaburzeniami psychicznymi. Szkoły średnie przeszły całkowicie na nauczanie zdalne. Odwołano kursy pływania, kursy narciarskie, wycieczki oraz zajęcia grupowe w szkołach artystycznych. W kolejnych tygodniach trwały konsultacje w sprawie formy kształcenia na uczelniach wyższych. Resort edukacji zostawił rektorom w tym zakresie wolną rękę. Ostatecznie uczelnie zdecydowały się jednak na pracę zdalną w semestrze zimowym. W połowie października z powodu pogarszającej się sytuacji epidemicznej wprowadzono kolejne restrykcje. Zamknięto wszystkie baseny, aquaparki, centra wellness/fitness. Odwołano również imprezy kulturalne odbywające się w kinach i teatrach. Ograniczono liczbę klientów w sklepach. Placówki gastronomiczne zobligowano do podawania posiłków i napojów na zewnątrz (na tarasach) i sprzedawania ich w opakowaniach. Do 6 osób zmniejszono limit uczestników imprez masowych, z wyjątkiem niektórych wydarzeń sportowych. Wprowadzono obowiązkowe zakrywanie nosa i ust na zewnątrz, wewnątrz budynków oraz w środkach transportu publicznego. Powrócono również do specjalnych godzin dla seniorów w sklepach. Ze względu na kolejne rekordy zakażeń na Słowacji w ostatnim tygodniu października zdecydowano się na kolejne ograniczenia, w tym zamknięcie szkół (z pierwszych klas szkoły podstawowej). Żłobki i przedszkola pozostały

otwarte. Od 24 października Słowacy mogli wychodzić z domów tylko w określonych sytuacjach, m.in. w celu udania się do najbliższego sklepu spożywczego, apteki, lekarza, a także w ramach opieki nad bliską osobą i nad zwierzętami oraz w przypadku udziału w pogrzebie czy dojazdu do pracy, a także aby wykonać test na COVID-19².

Równocześnie rosnąca liczba zakażeń skłoniła słowacki rząd do bardziej radykalnych rozwiązań. W październiku podjęto decyzję o masowym testowaniu mieszkańców tego państwa w ramach rządowego programu *Odpowiedzialność społeczna (Spoločná zodpovednosť)*. W dniach 23-25 października odbyło się pilotażowe testowanie w powiatach szczególnie dotkniętych zakażeniami, położonych w północnej części Słowacji (Twardoszyn, Dolny Kubin, Namiestów i Bardejów). Przetestowano 91% mieszkańców tych powiatów (140 945 osób z ok. 155 000) i wykryto 5594 osoby zakażone. Stosunek osób z wynikiem pozytywnym do całkowitej liczby osób przetestowanych wyniósł 3,97%. Na przełomie października i listopada odbyła się na Słowacji pierwsza runda ogólnokrajowego programu testowania na COVID-19 z wykorzystaniem testów antygenowych. Drugą turą, przeprowadzoną w dniach 7-8 listopada, objęto dwie trzecie powiatów – te, które w pierwszej uzyskały odsetek pozytywnych wyników na poziomie co najmniej 0,7%. W pierwszej turze przebadano 3 625 332 osoby, a więc dwie trzecie całej słowackiej populacji i zarazem 95% objętej założeniami testu grupy celowej osób w wieku od 10 do 65 lat.

² Tenże, *Stan wyjątkowy i masowe testowanie: druga fala pandemii na Słowacji*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 278, <https://ies.lublin.pl/komentarze/stan-wyjatkowy-i-masowe-testowanie-druga-fala-pandemii-na-slowacji/> [28.08.2021].

Pozytywne wyniki stwierdzono u 1,06% testowanych, czyli u 38 359 rozpoznanych zakażonych, którzy zostali następnie skierowani na kwarantannę (15-krotnie więcej niż liczba zakażeń identyfikowanych testami CRP we wcześniejszy weekend). Najwięcej pozytywnych wskazań odnotowano na północy kraju, przy granicy z Polską. W drugiej turze testów pobrano wymazy od 2 044 855 osób (37% populacji kraju), co pozwoliło zidentyfikować 13 509 zakażonych. Odsetek pozytywnych wskazań wyniósł 0,66% i był wyraźnie niższy niż tydzień wcześniej (-0,4%).

Projekt masowego testowania na Słowacji okazał się sukcesem pod względem frekwencyjnym i logistycznym, co skonsolidowało centroprawicową koalicję rządzącą (cztery partie) i wzmocniło tracącego na jesieni poparcie w sondażach premiera Igora Matoviča. Inicjatywa była autorskim pomysłem premiera, realizowanym wbrew wielu autorytetom medycznym, znacznej części samorządów i przy sceptycyzmie prezydent Zuzany Čaputovej. Matovič od powodzenia programu testowania uzależnił swoje dalsze sprawowanie urzędu. Słowackie przedsięwzięcie z zainteresowaniem śledziły inne państwa europejskie. Władze Słowacji prezentowały je jako innowacyjny wkład w międzynarodową walkę z pandemią, czego przejawem było rosnące zainteresowanie masowym wykorzystaniem testów antygenowych³.

Masowe testowanie, wykrywanie ognisk zakażeń, a następnie wysyłanie osób zakażonych na kwarantannę spowodowały wypłaszczenie krzywej zachorowań na COVID-19.

³ K. Dębiec, *Powszechne testowanie na Słowacji – główne wnioski*, „Analizy OSW”, 10.11.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-11-10/powszechne-testowanie-na-slowacji-glowne-wnioski> [29.08.2021].

Pod koniec listopada liczba nowych zakażeń wynosiła średnio ok. 1600 przypadków dziennie (w najgorszym okresie na Słowacji było ich ok. 2500). Nie odnotowano również dużej liczby zgonów osób zakażonych koronawirusem. Stopniowa poprawa sytuacji epidemicznej na Słowacji odsunęła w czasie konieczność wprowadzenia całkowitego lockdownu, co sugerowały jeszcze kilka tygodni wcześniej władze słowackie. Już 16 listopada wprowadzona została propozycja premiera Igora Matoviča dotycząca stopniowego „odmrażania” słowackiej gospodarki. Otwarto m.in. teatry, kina i kościoły do maksymalnej pojemności 50%. Pozwolono działać siłowniom i basenom z nieprzekraczalnym limitem 6 osób i zachowaniem zasady: 1 osoba na 15 m². Wznowione zostały rozgrywki pierwszej ligi hokeja i piłki nożnej – bez udziału widzów. Premier zapowiedział w mediach, że rząd nie przewiduje wprowadzania bardziej restrykcyjnych ograniczeń w przemieszczaniu się po terytorium Słowacji w okresie świątecznym. Jednocześnie poinformował opinię publiczną o możliwości kontynuacji programu powszechnego testowania w grudniu. Równolegle władze słowackie zaczęły wprowadzać ograniczenia w ruchu granicznym. Od 16 listopada obywatele Polski, Czech, Węgier i Austrii wjeżdżający na Słowację zobowiązani byli do przedstawienia zaświadczenia o negatywnym wyniku testu na obecność koronawirusa lub musieli się poddać obowiązkowej kwarantannie. Z tego obowiązku zwolnieni zostali m.in. kierowcy transportu towarowego i autobusów, piloci i załogi samolotów oraz maszyniści i obsługa transportu kolejowego. Obywatele państw UE, w tym obywatele Polski, a także członkowie ich rodzin, mogli przejechać tranzytem przez terytorium Słowacji do innego państwa UE w ciągu 8 godzin bez zatrzymywania

się, z wyjątkiem niezbędnego tankowania paliwa na stacjach benzynowych⁴.

Dnia 26 grudnia 2020 r. Słowacja rozpoczęła realizację programu szczepień przeciw COVID-19. Strona słowacka początkowo otrzymała 10 tys. dawek, które zostały podane Słowakom zgodnie z przyjętą w połowie grudnia 2020 r. rządową strategią szczepień. We wstępnej fazie przygotowano do szczepień 15 szpitali, w kolejnych tygodniach do programu dołączyły następne placówki. Słowacja zakontraktowała łącznie 18 mln szczepionek. Docelowo w pierwszym okresie pandemii zaplanowano zaszczepienie ok. 3,3 mln osób. Program od początku zakładał dobrowolność i brak opłat za szczepienia. Przy wyborze szczepionek władze słowackie deklarowały, że decydującym kryterium będzie ich bezpieczeństwo, skuteczność, dostępność oraz cena. Początkowo władze Słowacji planowały zakup preparatu firmy Pfizer/BioNTech, następnie zdecydowano się jednak na dywersyfikację zakupów i dopuszczono na rynek szczepionki: Moderna, Johnson&Johnson i AstraZeneca. W rządowej strategii szczepień planowano uzyskanie odporności zbiorowej po zaszczepieniu ok. 60-70% populacji. Szczepionki dla osób dorosłych miały być podawane w czterech fazach. Pierwsza faza objęła personel medyczny i pracowników domów spokojnej starości, policjantów i żołnierzy. Druga faza dotyczyła szczepienia osób powyżej 65. roku życia i przewlekle chorych. W trzeciej fazie zaszczepione miały zostać osoby ze zmarginalizowanych społeczności romskich, osoby bez-

⁴ Ł. Lewkowicz, *Słowacja na froncie walki z pandemią: sukces masowego testowania i wielość strategii rządowych*, „Komentarze IES” 2020, nr 294, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-na-froncie-walki-z-pandemia-sukces-masowego-testowania-i-wielosc-strategii-rzadowych/> [30.08.2021].

domne, ubiegające się o azyl oraz nauczyciele. W czwartej fazie planowano zaszczepienie wszystkich osób dorosłych, które będą tym zainteresowane⁵.

Słowacja na początku 2021 r. znalazła się w grupie państw o najgorszych wskaźnikach epidemicznych w świecie, a sytuacja była tak zła, że w niektórych placówkach nawet co czwarty pracownik służby zdrowia był chory na COVID-19. Władze Słowacji uznały, że do czasu upowszechnienia szczepień w zwalczaniu pandemii przydatne będzie masowe testowanie. Początkowo jedynie w potencjalnych ogniskach zakażeń, a od 18 stycznia – w całym państwie. W najmocniej dotkniętych regionach już w drugim tygodniu stycznia wprowadzono dodatkowe restrykcje, a w pozostałej części Słowacji utrzymano dotychczasowe ograniczenia (zaostrożone od 1 stycznia). Dnia 17 stycznia rząd słowacki zatwierdził w zmodyfikowanym brzmieniu propozycję premiera Igora Matoviča przeprowadzenia ogólnokrajowego testowania (tym razem nazywanego *screeningiem*) na COVID-19.

Do głównych przyczyn pogorszenia sytuacji epidemicznej na Słowacji należało poluzowanie dyscypliny społecznej, będące skutkiem zmęczenia mieszkańców obostrzeniami obowiązującymi od dłuższego czasu, także na obszarach dotkniętych COVID-19 w niewielkim stopniu. Państwo należało bardzo długo do unijnych liderów w zdrowotnych wskaźnikach pandemii, co przyczyniło się do zmiany społecznego postrzegania zagrożeń wynikających z rozprzestrzeniania się koronawirusa. Poważnym wyzwaniem dla rządu był nie-

⁵ S. Czarnecki, D. Héjj, Ł. Lewkowicz, A. Tatarenko, *Stosunek do szczepień przeciw COVID-19 w Europie Środkowej*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 301, <https://ies.lublin.pl/komentarze/stosunek-do-szczepien-przeciw-covid-19-w-europie-srodkowej/> [30.08.2021].

dostatek personelu medycznego, doskwierający już przed pandemią. Premier Matovič był także krytykowany za to, że zbyt wiele energii i mocy aparatu państwa kierował na dające tylko krótkotrwałe wyniki powszechne testowanie, zaniedbując dopracowanie logistyczne ważniejszej akcji – powszechnych szczepień na COVID-19⁶.

Pogarszająca się sytuacja epidemiczna na Słowacji oraz problemy z dostawami szczepionek z UE wpłynęły na to, że premier I. Matovič zdecydował się na ryzykowny politycznie zakup 2 mln sztuk szczepionki Sputnik V z Federacji Rosyjskiej. Miały zostać one dostarczone do czerwca 2021 r. Pierwsza partia rosyjskiej szczepionki (200 tys. sztuk) została przywieziona wojskowym samolotem w poniedziałek, 1 marca, do Koszyc we wschodniej Słowacji. Jak poinformował na konferencji prasowej na lotnisku premier Matovič, decyzję o kupnie szczepionki podjęto, nie czekając na rejestrację produktu przez Europejską Agencję ds. Leków (EMA), ze względu na dramatyczną sytuację pandemiczną na Słowacji. Na zamówienie szczepionki Sputnik V premier nie miał jednak zgody swojego gabinetu, jednakże o złożeniu zamówienia zdecydował formalnie minister zdrowia Marek Krajčí (OĽaNO). Krytycznie do zakupu szczepionki i konferencji prasowej premiera odniósł się minister spraw zagranicznych i europejskich Ivan Korčok (SaS). Jego zdaniem, obecność premiera Matoviča na lotnisku w Koszycach w celu symbolicznego odebrania dostawy pierwszej partii rosyjskiej szczepionki była niepotrzebna. Wskazał przy tym, że nie liczy

⁶ K. Dębiec, *Słowacja: zaostrzenie sytuacji pandemicznej i kolejna akcja testowania obywateli*, „Analizy OSW”, 25.01.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-01-25/slowacja-zaostrzenie-sytuacji-pandemicznej-i-kolejna-akcja-testowania> [30.08.2021].

się pochodzenie produktu, ale to, czy został on prawidłowo zarejestrowany w UE. Korčok stwierdził również, że szczepionka może stanowić narzędzie wojny hybrydowej prowadzonej przez Rosję wobec państw UE. Również prezydent Słowacji Zuzana Čaputová wyraziła niezadowolenie z decyzji rządu o dopuszczeniu do użycia rosyjskiej szczepionki Sputnik V. Čaputová oświadczyła, że jest gotowa uszanować decyzję ludzi, którzy mają zamiar zaszczepić się Sputnikiem V, jednak nie będzie wzywać do masowego wykorzystania tego preparatu, dopóki nie przejdzie on niezbędnych w UE procedur potwierdzających jego bezpieczeństwo. Koalicyjna partia SaS domagała się, aby szczepionka Sputnik V została zatwierdzona przez EMA lub dopuszczona przez Słowacki Państwowy Instytut Kontroli Leków (*Štátny ústav pre kontrolu liečiv*, ŠÚKL). Podobny pogląd wyrazili politycy koalicyjnego Za ľudí. Partię tę w ostatnich tygodniach opuściło dwóch posłów krytykujących rząd i premiera Matoviča za złe zarządzanie walką z pandemią COVID-19. Obie partie nie wykluczyły w związku z zaistniałą sytuacją rekonstrukcji rządu lub opuszczenia koalicji rządowej. Trzeci partner koalicyjny, Sme rodina, nie miał nic przeciwko stosowaniu na Słowacji preparatu Sputnik V. Swoje stanowisko argumentował opóźnieniami w dostawach szczepionek z UE oraz faktem, że rosyjska szczepionka jest już stosowana w wielu państwach na świecie⁷.

Trwający od początku marca 2021 r. kryzys rządowy doprowadził do istotnych zmian politycznych na Słowacji. Dnia

⁷ Ł. Lewkowicz, *Słowacja: kryzys polityczny ze szczepionką Sputnik V w tle*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 347, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-kryzys-polityczny-ze-szczepionka-sputnik-v-w-tle/> [30.08.2021].

30 marca prezydent Słowacji Zuzana Čaputová przyjęła dymisję premiera Igora Matoviča i powierzyła misję stworzenia nowego rządu dotychczasowemu wicepremierowi i ministrowi finansów Eduardowi Hegerowi (OLaNO). Ostatecznie kryzys rządowy na Słowacji został zażegnany porozumieniem czterech partii centroprawicowej koalicji, na mocy którego doszło do roszady w rządzie i zamiany stanowisk między Matovičem i Hegerem. W nowym rządzie znalazła się większość ministrów z gabinetu Matoviča, w tym – co było głównym punktem spornym – lider liberalnej SaS Richard Sulík jako wicepremier i minister gospodarki. Zmiany nastąpiły również na stanowiskach ministra zdrowia i ministra pracy. Rząd Hegera stanowi ostatnią szansę centroprawicy na odzyskanie zaufania Słowaków. Zmniejszyło się ono dodatkowo w związku ze szczytem kryzysu epidemicznego, gdy politycy zamiast skupiać swe wysiłki na poprawie sytuacji rozwiązywali przez wiele tygodni koalicyjne spory. W skrajnym scenariuszu przedterminowych wyborów dwie partie koalicji mogłyby nawet znaleźć się poza parlamentem – Za ľudí i prosocjalna Sme rodina, które już balansują na granicy progu wyborczego. Łączne poparcie dla ugrupowań koalicji spadło w ciągu roku od ostatniej elekcji o ok. 10%, podczas gdy pozostająca w opozycji socjaldemokracja (Smer-SD i jego byli działacze z Hlasu-SD) zyskała w tym czasie ok. 15%⁸.

Kryzys polityczny wywołany niezgodnionym z koalicjantami zakupem przez Igora Matoviča Sputnika V wpłynął

⁸ K. Dębiec, *Rząd Eduarda Hegera – ostatnia szansa słowackiej centroprawicy*, „Analizy OSW”, 31.03.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-03-31/rzad-eduarda-hegera-ostatnia-szansa-slowackiej-centroprawicy> [31.08.2021].

istotnie na preferencje wyborcze Słowaków. Focus przeprowadził w dniach 31 marca – 7 kwietnia badania sondażowe dotyczące poparcia dla poszczególnych partii politycznych. Było to więc już po ogłoszeniu dymisji ze stanowiska premiera przez Matoviča. Według sondażu zwycięzcą wyborów na Słowacji zostałaby opozycyjna partia Hlas-SD byłego premiera Petera Pellegriniego z poparciem 22,3%. Na drugim miejscu znalazłby się koalicyjny SaS Richarda Sulíka, na który głosowałoby 11,2% ankietowanych, tuż przed trzecim Smerem-SD Roberta Ficy, którego poparcie wzrosło do 10,9%. Zwycięskie w ostatnich wyborach parlamentarnych OĽaNO (otrzymało wtedy 25% poparcia) znalazłoby się na czwartym miejscu z udziałem 9,2% badanych.

Według sondażu jedyną partią koalicji rządowej, która zyskiwała na kryzysie politycznym, była Sme rodina Borisa Kollára. W kwietniowym badaniu głosowałoby na nią 7,4% (w lutym br. było to 5,2%). Podczas marcowego kryzysu Kollár starał się mediować w konflikcie między SaS i OĽaNO. Zagroził nawet obu stronnictwom koalicyjnym, że przeforsuje przedterminowe wybory w sytuacji braku szybkiego porozumienia. Ponadto postawił on konkretne warunki pozostania w koalicji: wypłatę jednorazowej pomocy społecznej dla osób najbardziej dotkniętych kryzysem, odroczenie spłat kredytu i opłat za energię, odroczenie egzekucji komorniczych, dofinansowanie turystyki i gastronomii, bezpłatną dystrybucję respiratorów. Najmniejsza partia koalicyjna Za ľudí w kwietniowym sondażu nie przekroczyła progu wyborczego i otrzymała zaledwie 4,8% (w lutym było to 5,2%). Słaby wynik tego ugrupowania mógł być związany także z przejściem jego kilku prominentnych polityków do Progresywnej Słowacji. Do Rady Narodowej weszłyby wówczas

również trzy partie pozostające obecnie poza parlamentem. Na PS oddałoby głos 6,2% badanych (w lutym było to jednak 6,7%). KDH pod przywództwem żupana Milana Majerskiego mogłoby liczyć na 5,7% wyborców (wcześniej było to 4,9%). Również nowa zjednoczona partia mniejszości węgierskiej Aliancia z poparciem na poziomie 5% wprowadziłaby swoich przedstawicieli do parlamentu. Rozłam w LSNS, skąd odeszła grupa skupiona wokół europośła Milana Uhríka i posła Milana Mazurka, oznacza istotne osłabienie zarówno samego LSNS, jak i nowej partii Republika. Na ten drugi podmiot głosowałoby 4,7% respondentów, natomiast „kotlebowcy” mogliby liczyć na zaledwie 4,3% poparcia (dwa miesiące wcześniej było to 6,6% głosów)⁹.

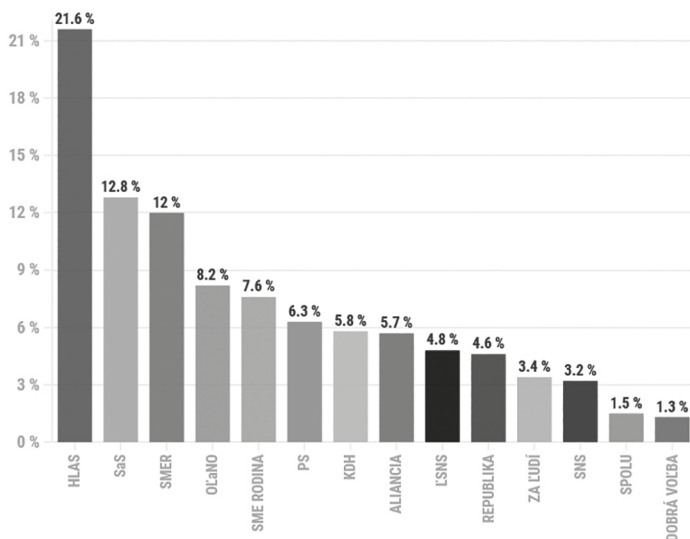
Bardzo podobne wyniki odnotowano w ostatnim przedwakacyjnym badaniu sondażowni Focus, przeprowadzonym w dniach 2-9 czerwca 2021 r. Wiodącą pozycję ponownie zajęła opozycyjna partia Hlas-SD Petera Pellegriniego, która otrzymała 21,6% poparcia. Na drugim miejscu znalazło się SaS wicepremiera Sulíka, na który głosowałoby 12,8% ankietowanych. Trzecie miejsce ponownie zajął Smer-SD byłego premiera Ficy, którego poparcie wzrosło do 12% (najlepszy wynik od odejścia z partii Pellegriniego). Czwarte OĽaNO otrzymało tym razem 8,2% głosów respondentów. Był to najłabszy wynik poparcia dla ruchu wicepremiera Igora Matoviča w sondażach Focusa prowadzonych od lutego 2020 r. W parlamencie znalazłyby się jeszcze: koalicyjne Sme rodina (7,6%) oraz pozaparlamentarne PS (6,3%), KDH (5,8%), Aliancia (5,7%). Spory wewnętrzne w najmniejszej

⁹ *Prieskum: Smer predbehol OĽaNO, Za ľudí zostala mimo parlamentu*, <https://domov.sme.sk/c/22635750/preferencie-politickych-stran-focus-april-2021.html> [31.08.2021].

koalicyjnej partii Za ľudí spowodowały dalszy spadek poparcia. Na partię Veroniki Remišovej głosowałoby zaledwie 3,4% wyborców. Pod progiem znalazłyby się także dwa skrajnie nacjonalistyczne stronnictwa: ĽSNS (4,8%) i Republika (4,6%), SNS (3,2%) oraz Spolu (1,5%). Reasumując, zauważalne jest postępujące osłabienie partii koalicji rządowej oraz utrzymujące się wysokie poparcie dwóch największych partii opozycyjnych¹⁰.

Po „zamrożeniu” konfliktu politycznego władze słowackie skupiły swoją uwagę na pozyskaniu środków finansowych na odbudowę po pandemii koronawirusa. Słowacja była pierwszym państwem Grupy Wyszehradzkiej, które przedstawiło Komisji Europejskiej Krajowy Plan Odbudowy (KPO). Przesłany 28 kwietnia 2021 r. do Brukseli dokument zakłada reformy i inwestycje o wartości ok. 6,6 mld EUR. Najważniejszym celem KPO jest przejście Słowacji do zielonej gospodarki, a także ochrona zdrowia. Inne obszary wymienione w planie odbudowy to: skuteczna administracja publiczna i cyfryzacja; edukacja; nauka, badania i innowacje. Zgodnie z KPO, reformy i inwestycje mają być realizowane w latach 2021-2026. Dokument jest zgodny z zaleceniami udzielonymi Słowacji przez KE: 37% całkowitej alokacji środków powinno zostać przeznaczone na zieloną transformację, a 20% na transformację cyfrową. Jednocześnie plan naprawy musi być zgodny z zasadą „nie wyrządzać znaczącej szkody”. Z treści dokumentu wynika, że Słowacja powinna do 2026 r. zrealizować kilkadziesiąt reform administracyjnych. Zalicza się do nich m.in. reformę sądownictwa, zmianę

¹⁰ *Prieskum: OĽaNO stále klesá, Smer je najsilnejší od Pellegriniho odchodu*, <https://domov.sme.sk/c/22680856/prieskum-politickych-stran-jun-focus-2021.html> [31.08.2021].

Wykres 1. Preferencje wyborcze na Słowacji, czerwiec 2021 r.

Źródło: *Prieskum: OĽaNO stále klesá, Smer je najsilnejší od Pellegriniho odchodu*, <https://domov.sme.sk/c/22680856/prieskum-politických-stran-jun-focus-2021.html> [31.08.2021].

systemu zarządzania uczelniami, modernizację policji, optymalizację sieci szpitali oraz reformę Krajowego Biura Kryminalnego (*Národná kriminálna agentúra*, NAKA). Zmiany mają objąć również publiczny transport pasażerski, system emerytalny i zamówienia publiczne. Wdrażaniu reform ma towarzyszyć program wielkich inwestycji służących m.in. usuwaniu barier architektonicznych w szkołach, renowacji budownictwa mieszkalnego, rozwojowi infrastruktury kolejowej i rowerowej. Największa kwota z całego pakietu KPO zostanie przeznaczona na działania z zakresu zielonej gospodarki (2,3 mld EUR). Obszar ochrony zdrowia ma otrzymać 1,5 mld EUR. Sprawna administracja publiczna i cyfryzacja

to 1,1 mld EUR. Kwota 892 mln EUR ma zostać przeznaczona na edukację, a 739 mln EUR na naukę, badania i innowacje.

Część partii opozycyjnych zarzucała stronie rządowej brak szerokich konsultacji społecznych i konsensusu przy przygotowywaniu założeń KPO. Zdaniem przedstawicieli partii Hlas-SD i Smer-SD, w planie odbudowy zabrakło wsparcia dla rolnictwa, kultury, przemysłu i handlu. Przy konsultacjach nie wzięto również pod uwagę wniosków zgłaszanych przez przedstawicieli samorządów terytorialnych, lokalny biznes i związki zawodowe. Opozycja zarzucała rządowi, że zaproponowany KPO scentralizuje proces podejmowania decyzji o podziale środków w Bratysławie, bez uwzględniania potrzeb regionów. Samorządowcy zwracali uwagę na niewykorzystaną możliwość zreformowania samorządu terytorialnego na Słowacji. Strona społeczna zwraca również uwagę na konieczność dokonania zmian legislacyjnych dotyczących słowackiej polityki klimatycznej¹¹.

Dokonując podsumowania, można stwierdzić, że sytuacja polityczna na Słowacji u progu pandemii COVID-19 była dość specyficzna – w lutym 2020 r. doszło tam do wyborów parlamentarnych, a w ich konsekwencji do zmiany rządu. Ustępujące władze wprowadzały jeszcze stan wyjątkowy, a także pierwsze restrykcje w gospodarce i życiu społecznym. Ostatecznie Słowacja została stosunkowo słabo dotknięta epidemicznie podczas pierwszej fali pandemii COVID-19, co spowodowało stosunkowo szybkie zniesienie obostrzeń u progu okresu wakacyjnego 2020 r. Sytuacja epidemiczna

¹¹ Ł. Lewkowicz, *Słowacja: Krajowy Plan Odbudowy i jego główne założenia*, „Komentarze IES” 2021, nr 398, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-krajowy-plan-odbudowy-i-jego-glowne-zalozenia/> [31.08.2021].

drastycznie pogorszyła się we wrześniu, po okresie wakacyjnym i rozpoczęciu stacjonarnej nauki w szkołach. Skutkowało to ponownym wprowadzeniem stanu wyjątkowego i nowymi ograniczeniami. Ryzykowna decyzja Igora Matoviča dotycząca zakupu Sputnika V doprowadziła do politycznego przesilenia, w konsekwencji którego na czele zrekonstruowanego rządu stanął dotychczasowy wicepremier i minister finansów Eduard Heger. Szansę na rozwój społeczno-gospodarczy Słowacji stanowić może przygotowany na wiosnę tego roku KPO.

Spółeczne konsekwencje COVID-19 na Słowacji

Gotowość społeczeństwa słowackiego do szczepień przeciwko COVID-19 pozostawała od wiosny 2021 r. na stosunkowo wysokim poziomie, a odsetek osób odmawiających szczepień systematycznie spada. Badanie opinii publicznej przeprowadzone przez Słowacką Akademię Nauk, MNFORCE i Seesame pod koniec marca 2021 r. wykazało, że ok. 42% osób planowało zaszczepić się przeciwko koronawirusowi. Był to najlepszy wynik od kwietnia 2020 r., kiedy to zaczęto prowadzić badania opinii publicznej w tym zakresie. Jednak w kolejnych miesiącach zainteresowanie Słowaków zaszczepieniem się systematycznie spadało, a w grudniu zeszłego roku osiągnęło najniższy poziom – 22%. Trend zaczął się odwracać w kwietniu bieżącego roku, kiedy doszło do poprawy sytuacji epidemicznej na Słowacji: zmniejszyła się liczba hospitalizowanych pacjentów, zaczęły spadać dzienne przyrosty zakażeń koronawirusem. Jednocześnie w tym okresie wprowadzono pewne uciążliwe obostrzenia: ograniczono podróże za granicę, wprowadzono zakaz wychodzenia z domu w nocy.

Interesujące wyniki dotyczące podejścia do szczepionek na Słowacji przyniósł sondaż ośrodka badania opinii publicznej Focus z końca lutego 2021 r. dla telewizji Markíza, przeprowadzony po tym, jak ówczesny premier I. Matovič wstępnie zapowiedział zakup rosyjskiej szczepionki Sputnik V, a przed oficjalnym zakupem tego preparatu i wywołanym tym kryzysem politycznym. Według badania ośrodka Focus wakcynację Sputnikiem V dopuszczało mniej więcej tyle samo osób, co szczepionką amerykańsko-niemieckiego konsorcjum Pfizer/BioNTech. Jednocześnie rosyjska szczepionka była najlepiej postrzegana przez Słowaków, jeśli chodzi o preparaty, które są już stosowane lub o których dyskutuje się na Słowacji. Dokładnie 55% ankietowanych było mniej lub bardziej skłonnych do szczepień preparatem Pfizer/BioNTech (35% respondentów mniej lub bardziej zdecydowanie odrzucało taką możliwość), natomiast szczepienie Sputnikiem V było akceptowalne dla 53% osób (35% badanych było przeciwnego zdania). Znacznie mniejszą popularnością cieszyły się na Słowacji pozostałe dwie dopuszczone do użytku szczepionki: Moderna (47%) i AstraZeneca (43%). Niskie zaufanie dla tego ostatniego preparatu było związane z wstrzymaniem przez kilka państw europejskich stosowania go w związku z wykryciem zakrzepów krwi u części zaszczepionych osób. Interesujące było podejście do wciąż niedopuszczonej na rynek słowacki chińskiej szczepionki Sinopharm. Akceptowała ją tylko jedna czwarta populacji, a 55% ankietowanych ją odrzucało.

W badaniu ośrodka Focus uwzględniono również preferencje partyjne zwolenników poszczególnych szczepionek. Wsparcie dla rosyjskiej szczepionki charakteryzowało się dwoma wykluczającymi się zjawiskami: była ona popular-

na wśród zwolenników partii sceptycznych wobec procesu szczepienia przeciwko koronawirusowi, jednocześnie była ona względnie akceptowalna dla wyborców partii w pełni popierających szczepienia. Przykładowo, preparat Pfizer/BioNTech był akceptowany przez ok. 80% wyborców OĽaNO, a możliwość przyjęcia szczepionki Sputnik V deklarowało 65% z nich. Co ciekawe, przyjęcie rosyjskiej szczepionki akceptowało aż 46% zwolenników wspierającej szczepienia partii Za ľudí, natomiast dla 45% z nich było to niedopuszczalne. Sputnik V był także akceptowalny dla 46% wyborców skrajnie prawicowej i antyszczepionkowej partii ĽSNS, podczas gdy Pfizer/BioNTech chciała przyjąć zaledwie jedna czwarta zwolenników tego ugrupowania. Przyjęcie AstraZeneca deklarowało dwie trzecie wyborców Za ľudí czy OĽaNO, ale także wysoki odsetek zwolenników SaS (59,4%) i Progresywnej Słowacji (PS) (57,9%). Nisko oceniały brytyjską szczepionkę sympatycy lewicowej partii Smer-SD (34%) i wspomnianego ĽSNS (24,3%). Chiński Sinopharm miał natomiast najwięcej zwolenników wśród wyborców reprezentującej mniejszość węgierską SMK, na co prawdopodobnie wpływ miał fakt jej używania na Węgrzech. Ostatecznie na początku czerwca 2021 r. szczepionka Sputnik V została w ograniczonym zakresie dopuszczona na rynek słowacki. Wbrew sondażom preparat ten nie cieszył się jednak wielkim zainteresowaniem społecznym. Możliwość zaszczepienia się Sputnikem V zakończona została ostatecznie 31 sierpnia br. Pozostałe szczepionki zostały odsprzedane stronie rosyjskiej¹².

¹² Tenże, *Słowacja: podejście do szczepionki Sputnik V dzieli społeczeństwo*, „Komentarze IES” 2021, nr 381, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-podejscie-do-szczepionki->

Mimo lockdownu sytuacja na słowackim rynku pracy pozostawała w badanym okresie w miarę stabilna. Z analizy miesięcznego rozwoju bezrobocia w 2020 r. widać, że najwyższą stopę bezrobocia odnotowano na Słowacji w miesiącach letnich. W lipcu poprzedniego roku stopa bezrobocia wyniosła 7,65% (wobec 4,98% w styczniu). Oprócz wzrostu liczby bezrobotnych spowodowanego pandemią było to spowodowane wejściem na rynek pracy dużej grupy maturzystów i absolwentów szkół wyższych. W związku z lockdownem duża część z nich nie znalazła pracy i pozostała bezrobotna. Największy wzrost stopy bezrobocia miesiąc do miesiąca odnotowano na Słowacji w czerwcu 2020 r., gdy stopa bezrobocia wzrosła o 1,37% w porównaniu z majem. Drugi największy wzrost bezrobocia odnotowano na Słowacji w kwietniu, kiedy stopa bezrobocia wzrosła o 1,24% w porównaniu z marcem. Po stosunkowo stabilnym okresie bez ograniczeń w miesiącach letnich w kolejnych miesiącach następował powolny spadek liczby bezrobotnych. Wiązało się to z bardziej korzystną sytuacją epidemiczną, stabilizacją zatrudnienia, wzrostem liczby pracowników sezonowych. Stopniowe pogarszanie się od października sytuacji pandemicznej ponownie doprowadziło do niekorzystnych tendencji na rynku pracy i wzrostu stopy bezrobocia. W grudniu 2020 r. na Słowacji bez pracy pozostawało ok. 196 tys. osób. Natomiast pik poziomu bezrobocia nastąpił w marcu 2021 r. (7,9%). Skutki pandemii dotknęły głównie usługi, ale były one odczuwalne także w przemyśle, han-

-sputnik-v-dzieli-spoleczenstwo/ [31.08.2021]; *Sputnik V na Slovensku končí. 31. august je posledný termín na druhú dávku*, <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/596945-sputnik-v-na-slovensku-konci-31-august-je-posledny-termin-na-druhu-davku/> [01.09.2021].

dlu i budownictwie. Widoczne było również regionalne zróżnicowanie problemu bezrobocia – dominowało ono we wschodniej, słabiej rozwiniętej gospodarczo części kraju.

W związku z drugą falą pandemii 28 października 2020 r. rząd Słowacji przedłużył obowiązywanie pakietu antykryzysowego dla przedsiębiorców do 31 marca 2021 r. Wprowadzono również pewne modyfikacje programu wsparcia *Pierwsza pomoc (Prvá pomoc)*. W programie – w porównaniu z jego wcześniejszą wersją – m.in. zwiększono pomoc finansową z wysokości 80% średnich zarobków pracownika do 80% całkowitych kosztów pracy pracownika za czas wystąpienia przeszkody ze strony pracodawcy (wzrost z 880 EUR do maksymalnie 1100 EUR), wzrosła też pomoc dla osób samozatrudnionych, przedstawicieli wolnych zawodów i prowadzących jednoosobowe spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (zryczałtowany dodatek podwyższony został do 315 EUR). Ponadto przywrócono dotację SOS w wysokości 300 EUR dla osób, które w wyniku stanu wyjątkowego przestały pracować i nie mają prawa do żadnej innej pomocy. Wprowadzono również dodatkowe wynagrodzenia z tytułu COVID-19 dla pracowników służby zdrowia, pracowników socjalnych i wolontariuszy, którzy w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych zostali zakażeni wirusem. Dodatkowe środki w połączeniu ze świadczeniem chorobowym wyniosły ok. 80% wynagrodzenia brutto pracownika¹³.

Interesująco w tym kontekście prezentuje się sytuacja przemysłu motoryzacyjnego na Słowacji w okresie pande-

¹³ A. Michálek, *Nezamestnanosť obyvateľstva počas pandémie COVID-19 na Slovensku v roku 2020*, „Acta Geographica Universitatis Comenianae”, t. 65, 2021, nr 1, s. 23-42.

mii. Państwo to od lat zajmuje czołowe miejsce w światowym rankingu pod względem liczby wyprodukowanych samochodów osobowych na mieszkańca. W tym liczącym ok. 5,5 mln mieszkańców państwie produkuje się w ostatnich latach więcej samochodów osobowych niż we Włoszech czy w Wielkiej Brytanii, których populacja przekracza 60 mln. Wielkie koncerny samochodowe zdecydowały się na inwestowanie na Słowacji przede wszystkim ze względu na bliskość głównych rynków europejskich, dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną w zachodniej części państwa, wykwalifikowaną siłę roboczą i zwolnienia podatkowe. Jednocześnie dzięki inwestycjom motoryzacyjnym powstały najnowocześniejsze linie montażowe w całym regionie, w którym znajduje się również sieć produkcji komponentów.

W okresie pierwszego lockdownu na Słowacji wszystkie fabryki na kilka tygodni zawiesiły produkcję. Było to spowodowane malejącym popytem na samochody, przerwami w łańcuchach dostaw, wprowadzaniem przez władze restrykcji służących ograniczaniu rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19. Trwający w okresie jesienno-zimowym lockdown w dużo mniejszym stopniu dotknął słowacki przemysł samochodowy. Mimo że odbiorcy w Europie Zachodniej kupowali coraz mniej samochodów, to słowaccy producenci jeszcze nie odczuli tego bezpośrednio. Jest to spowodowane faktem, że spadek sprzedaży przełożył się na produkcję dopiero w dłuższej perspektywie czasowej. Ponadto w ostatnich miesiącach nastąpił wzrost popytu na samochody osobowe w Chinach, które są największym rynkiem zbytu dla Volkswagena na Słowacji. Jaguar Land Rover Slovakia planuje ograniczyć swoje straty poprzez wprowadzenie w tym roku nowych modeli samochodów, m.in. Land

Rovera Defendera 90. Uzależnia również swoją sytuację ekonomiczną od kształtu umów gospodarczych między UE a Wielką Brytanią. Wszyscy producenci podkreślają niepewność na rynku samochodowym w najbliższych miesiącach. Ekonomiści słowaccy uważają, że trwała poprawa sytuacji gospodarczej nastąpi dopiero po zakończeniu powszechnego programu szczepień i zniesieniu restrykcji. Wpływ na poprawę sytuacji ma mieć również uruchomienie w bieżącym roku środków z Funduszu Odbudowy UE, ale skutki tego będą odczuwalne dopiero w 2022 r.¹⁴

Jeśli chodzi o społeczeństwo słowackie, to skutki epidemiczne i ekonomiczne pandemii dotknęły w szczególności liczącą ok. 200 tys. osób mniejszość romską. Dzięki wprowadzonym w marcu 2020 r. restrykcjom i dyscyplinie Słowaków udało się obniżyć współczynnik reprodukcji wirusa do średniej wartości 0,8, co oznacza, że 1 pacjent zaraża średnio 0,8 osoby. Nie dotyczyło to jednak osiedli romskich i domów opieki. W najbardziej dotkniętej pandemią osadzie romskiej Žehra wskaźnik reprodukcji wynosił ponad 6. Dlatego uzasadnione było stopniowe znoszenie lokalnych ograniczeń i jednoczesne utrzymywanie ich w zagrożonych miejscowościach. Z powodu nieprzestrzegania obowiązkowej dwutygodniowej kwarantanny zamknięto całe osady romskie (głównie na Spiszu). Były one odgradzane taśmami i całonocowo monitorowane przez patrole policji i wojska. Przeprowadzono tam również obowiązkowe badania mieszkańców. Wywołało to lokalne konflikty i oskarżenia

¹⁴ Ł. Lewkowicz, *Przemysł samochodowy na Słowacji w cieniu pandemii*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 311, <https://ies.lublin.pl/komentarze/przemysl-samochodowy-na-slowacji-w-cieniu-pandemii/> [01.09.2021].

o dyskryminację rasową. Ze względu na wysoką zachorowalność i śmiertelność wśród osób starszych przebywających w domach opieki, niektóre samorządy na własny koszt przetestowały mieszkańców i pracowników tych placówek. Największym wyzwaniem w najbliższych miesiącach, a może i latach, będzie dalsze marginalizowanie społeczności romskiej. Jest to spowodowane faktem, że w osadach romskich brakuje wciąż bieżącej wody, a przeludnienie uniemożliwia zachowanie dystansu społecznego. Wielu Romów żyjących w odseparowanych osadach zostało odciętych od wszelkich źródeł dochodu i formalnej lub nieformalnej działalności gospodarczej, co doprowadziło do wzrostu bezrobocia i ubóstwa. Zdalna nauka była najczęściej niedostępna lub mało przystępna cenowo dla zmarginalizowanych dzieci romskich, pozbawionych odpowiedniego sprzętu IT i dostępu do Internetu, a czasem nawet prądu. Niewątpliwie pogłębi to nierówności społeczne w dostępie do edukacji¹⁵.

Podsumowując, pandemia koronawirusa miała stosunkowo silny wpływ na sferę społeczną na Słowacji. Badania opinii publicznej pokazały, że pozytywne podejście do stosowania niezarejestrowanej w UE rosyjskiej szczepionki Sputnik V dość istotnie spolaryzowało społeczeństwo słowackie. Zaskakująca była popularność tego specyfiku, porównywalna ze szczepionką Pfizer/BioNTech. Mimo wprowadzenia w analizowanym okresie lockdownów sytuacja na słowackim rynku pracy pozostała dość stabilna. Doszło do pewne-

¹⁵ Tenže, Slovakia, [w:] *Political & Social Impact of the COVID-19 pandemic on the V4 countries: Report from the first wave (outbreak – August 2020)*, A. Tatarenko (red.), „IEŠ Policy Papers” 2020, nr 6, s. 60-61; A. Rochovská, M. Horňák, R. Hluško, *Na ceste z chudoby a sociálneho vylúčenia? Dostupnosť pitnej vody v rómskych komunitách na východnom Slovensku*, „Geographia Cassoviensis” 2021, nr 15 (1), s. 71-85.

go wzrostu bezrobocia. Nie był on jednak aż tak drastyczny, jak zakładano wcześniej, i dotyczył raczej wchodzących na rynek pracy kolejnych grup absolwentów szkół średnich i wyższych. Całkiem dobrze poradził sobie w czasie pandemii istotny dla Słowacji sektor motoryzacyjny, który nie zanotował wielkich strat w produkcji. Dużym problemem w badanym okresie była kwestia wykluczenia społecznego mniejszości romskiej. Wyzwaniem w najbliższych miesiącach będzie reintegracja społeczna Romów poprzez wsparcie ekonomiczne, infrastrukturalne i edukacyjne ze strony państwa.

Bibliografia

- Czarnecki S., Héjj D., Lewkowicz Ł., Tatarenko A., *Stosunek do szczepień przeciw COVID-19 w Europie Środkowej*, „Komentarze IES” 2020, nr 301, <https://ies.lublin.pl/komentarze/stosunek-do-szczepien-przeciw-covid-19-w-europie-srodkowej/>.
- Dębiec K., *Powszechne testowanie na Słowacji – główne wnioski*, „Analizy OSW”, 10.11.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-11-10/powszechne-testowanie-na-slowacji-glowne-wnioski>.
- Dębiec K., *Rząd Eduarda Hegera – ostatnia szansa słowackiej centroprawicy*, „Analizy OSW”, 31.03.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-03-31/rzad-eduarda-hegera-ostatnia-szansa-slowackiej-centroprawicy>.
- Dębiec K., *Słowacja: zaostrożenie sytuacji pandemicznej i kolejna akcja testowania obywateli*, „Analizy OSW”, 25.01.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-01-25/slowacja-zaostrozenie-sytuacji-pandemicznej-i-kolejna-akcja-testowania>.

- Lewkowicz Ł., *Przemysł samochodowy na Słowacji w cieniu pandemii*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 311, <https://ies.lublin.pl/komentarze/przemysl-samochodowy-na-slowacji-w-cieniu-pandemii/>.
- Lewkowicz Ł., *Slovakia*, [w:] *Political & Social Impact of the COVID-19 pandemic on the V4 countries: Report from the first wave (outbreak – August 2020)*, A. Tatarenko (red.), „IEŚ Policy Papers” 2020, nr 6.
- Lewkowicz Ł., *Słowacja na froncie walki z pandemią: sukces masowego testowania i wielość strategii rządowych*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 294, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-na-froncie-walki-z-pandemia-sukces-masowego-testowania-i-wielosc-strategii-rzadowych/>.
- Lewkowicz Ł., *Słowacja wobec pandemii COVID-19 w sytuacji zmiany władzy*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 144, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-wobec-pandemii-covid-19-w-sytuacji-zmiany-wladzy/>.
- Lewkowicz Ł., *Słowacja: Krajowy Plan Odbudowy i jego główne założenia*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 398, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-krajowy-plan-odbudowy-i-jego-glowne-zalozenia/>.
- Lewkowicz Ł., *Słowacja: kryzys polityczny ze szczepionką Sputnik V w tle*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 347, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-kryzys-polityczny-ze-szczepionka-sputnik-v-w-tle/>.
- Lewkowicz Ł., *Słowacja: podejście do szczepionki Sputnik V dzieli społeczeństwo*, „Komentarze IEŚ” 2021, nr 381, <https://ies.lublin.pl/komentarze/slowacja-podejscie-do-szczepionki-sputnik-v-dzieli-spoleczenstwo/>.
- Lewkowicz Ł., *Stan wyjątkowy i masowe testowanie: druga fala pandemii na Słowacji*, „Komentarze IEŚ” 2020, nr 278, <https://ies.lublin.pl/komentarze/stan-wyjatkowy-i-masowe-testowanie-druga-fala-pandemii-na-slowacji/>.

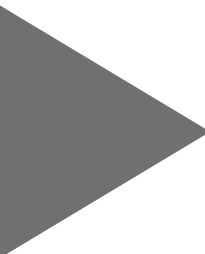
Michálek A., *Nezamestnanosť obyvateľstva počas pandémie COVID-19 na Slovensku v roku 2020*, „Acta Geographica Universitatis Comenianae”, t. 65, 2021, nr 1.

Prieskum: OĽaNO stále klesá, Smer je najsilnejší od Pellegriniho odchodu, <https://domov.sme.sk/c/22680856/prieskum-politickych-stran-jun-focus-2021.html>.

Prieskum: Smer predbehol OĽaNO, Za ľudí zostala mimo parlamentu, <https://domov.sme.sk/c/22635750/preferencie-politickych-stran-focus-april-2021.html>.

Rochovská A., Horňák M., Hluško R., *Na ceste z chudoby a sociálneho vylúčenia? Dostupnosť pitnej vody v rómskych komunitách na východnom Slovensku*, „Geographia Cassoviensis” 2021, nr 15 (1).

Sputnik V na Slovensku končí. 31. august je posledný termín na druhú dávku, <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/596945-sputnik-v-na-slovensku-konci-31-august-je-posledny-termin-na-druhu-davku/>.

Dominik Héjj

Węgry

Polityczne konsekwencje COVID-19 na Węgrzech

Zanim na Węgrzech zdiagnozowano pierwsze przypadki zakażeń koronawirusem, 31 stycznia 2020 r. w gmachu ministerstwa spraw wewnętrznych odbyło się pierwsze posiedzenie Gremium Operacyjnego Odpowiedzialnego za Walkę z Zachorowalnościami na Koronawirusa (*Koronavírus-fer-tőzés Elleni Védekezésért Felelős Operatív Törzs*). Jego celem była początkowa koordynacja działań władz Węgier w zakresie przeciwdziałania rozwojowi pandemii wirusa SARS-CoV-2. Podmiot ten został utworzony przy ministrze spraw wewnętrznych. Na czele odpowiednika polskiego sztabu kryzysowego stał minister spraw wewnętrznych – Sándor Pintér, jednakże od momentu zwiększenia się liczby zachorowań (w szczególności od kwietnia) w niemal każdym posiedzeniu udział brał premier Węgier, który współprzewodniczył obradom. W skład tego podmiotu wchodził także

naczelną lekarz kraju (Cecilia Müller, która stała się twarzą walki z koronawirusem), główny dyrektor ds. bezpieczeństwa publicznego w MSW, komendant główny policji oraz dyrektor generalny obrony cywilnej.

Pierwsze cztery pozytywne wyniki testów na obecność koronawirusa zdiagnozowane zostały na Węgrzech 4 marca 2020 r. Zakażonymi okazali się irańscy studenci węgierskich uczelni medycznych. Pierwszy zakażony Węgier zdiagnozowany został jako pacjent nr 5 w dniu 7 marca 2020 r. Co ciekawe, pierwszych kilkanaście przypadków w większości dotyczyło obywateli niewęgierskich – Iranu (łącznie 9 przypadków) i jednego Brytyjczyka. Fakt ten miał bezpośrednie przełożenie na narrację wokół COVID-19 jako choroby roznoszonej przez migrantów, co jednak nie znajdowało potwierdzenia w faktach, ponieważ zakażone osoby (w tym studenci z Iranu), przebywały na Węgrzech legalnie, a nie jako migranci. Ciężar komunikacyjny rządu został położony na akcentowanie zagrożeń wynikających z rosnącego niepokoju i presji migracyjnej na granicach zewnętrznych Unii Europejskiej ze strony migrantów próbujących dostać się do Europy od strony Turcji. Była to konsekwencja decyzji prezydenta Turcji, który zdecydował o otwarciu granic w kierunku Europy. Viktor Orbán wskazywał w marcu 2020 r., że państwo węgierskie toczy dwie wojny – z koronawirusem oraz kryzysem migracyjnym. Decyzja o zamknięciu szkół wyższych miała przynieść natychmiastowe efekty, ponieważ – co podkreślano – na uczelniach wyższych studiowała znaczna liczba obcokrajowców. Wraz ze wzrostem zakażeń wśród Węgrów argument ten zaczął jednak tracić na znaczeniu.

O ile w sprawie uczelni decyzja dotycząca zamknięcia była natychmiastowa, o tyle kontrowersje narosły wokół

wstrzymania stacjonarnej nauki na niższych szczeblach edukacji. Postulat dotyczący zamknięcia placówek oświatowych wystosowały nauczycielskie związki zawodowe, jednak nie został on przez stronę rządową uwzględniony. Przedstawiciele władz argumentowali, że zamykanie szkół przyniesie niewspółmiernie mniejsze efekty od problemów, z którymi musiałyby się borykać osoby, które miałyby się opiekować dziećmi korzystającymi z edukacji zdalnej. Premier Węgier podkreślał, że dzieci nie są narażone na zakażenie i zachorowanie na koronawirusa. Nie było także mowy o tym, jaki wpływ na rozwój pandemii miały właśnie dzieci. Przyjęto wówczas, że wstrzymanie edukacji stacjonarnej oznaczałoby *de facto* skrócenie roku szkolnego, co wiązałoby się z przymusowym urlopem nauczycieli, a tym samym niewypłaceniem wynagrodzeń za kilka miesięcy. Komunikat taki został sformułowany w porannym programie węgierskiego radia publicznego – Kossuth Rádió. Wzbudził on niepokój społeczny, w tym gwałtowne wystąpienie przedstawicieli strony społecznej. Jego konsekwencją w późnych godzinach wieczornych było podjęcie przez premiera decyzji o przejściu placówek oświatowych w tryb zdalnego nauczania, przy zapewnieniu, że nauczyciele nie będą zobowiązani do przejścia na urlopy bezpłatne, ale otrzymają wynagrodzenia. Zamknięcie szkół było także konsekwencją nacisku, jaki na rząd (poza ugrupowaniami opozycyjnymi) wywarła macierzysta frakcja Fidesz. Przedszkola i szkoły podstawowe zostały ponownie otwarte 19 kwietnia 2021 r., natomiast placówki ponadpodstawowe pozostały zamknięte aż do 10 maja 2021 r. Termin ten wyznaczał także możliwość uruchomienia stacjonarnego nauczania na uczelniach, jednakże rektorzy nie byli do tego zobligowani, stąd w mury

większości uczelni studenci wrócili na uniwersytety 1 października 2021 r.

Najpoważniejsze konsekwencje polityczne dotyczące COVID-19 dotyczyły użycia ujętego w ustawie zasadniczej Węgier stanu nadzwyczajnego, dlatego zagadnienie to wymaga bardzo wnikliwej analizy. Ustawodawstwo nadzwyczajne na Węgrzech regulowane jest przez konstytucję i jej część pn. „Szczególny reżim prawny” (*A Különleges Jogrend*). Do nowelizacji ustawy zasadniczej z grudnia 2020 r. (dziewiątej ustawy zmieniającej ustawę zasadniczą Węgier), zawierała ona następujące szczególne reżimy prawne. Po pierwsze *a rendkívüli állapot* (art. 49), tłumaczony w języku polskim jako „stan zagrożenia kraju”, jednakże przetłumaczony dosłownie z języka węgierskiego jest to „stan nadzwyczajny”. Po drugie *a sükségállapot* (art. 50), tłumaczony w języku polskim jako „stan wyjątkowy”, po trzecie *a megélőző védelmi helyzet* (art. 51), tłumaczony jako „stan mobilizacji obronnej”, po czwarte *a terrorveszélyhelyzet*¹, który przetłumaczyć możemy jako „stan zagrożenia terrorystycznego”, po piąte *a váratlan támadás* (art. 52), tłumaczony jako „niespodziewany atak” i po szóste *a veszélyhelyzet* (art. 53), tłumaczony jako „stan zagrożenia”.

W nowelizacji ustawy zasadniczej z grudnia 2020 r. liczba stanów nadzwyczajnych została zmniejszona do trzech: stanu wojny (*a hadiállapot*), stanu wyjątkowego (*a sükségállapot*) i stanu zagrożenia (*a veszélyhelyzet*). Zmiana obowiązywać będzie od 1 lipca 2023 r. Linia argumentacyjna za

¹ Stan ten został wprowadzony do ustawy zasadniczej w 2016 r. Ostatnie polskie tłumaczenie konstytucji Węgier nie uwzględnia tego terminu, stąd tłumaczenie jest samodzielne.

takimi zmianami dotyczyła tego, że konieczne było skonkretyzowanie i doprecyzowanie ram regulujących poszczególne typy reżimów prawnych, jednakże po nowelizacji we wszystkich występujących stanach nadzwyczajnych dodatkowe kompetencje cedowane są na premiera, a nie, jak dotychczas, raz na prezydenta, raz na premiera.

Obowiązujący w 2020 i 2021 r. stan zagrożenia (*a veszélyhelyzet*) został wprowadzony w oparciu o art. 53 konstytucji. W tym przypadku nadzwyczajne uprawnienia przekazywane są premierowi, co było istotne z punktu widzenia władz, by (oficjalnie) z pominięciem parlamentu, w którym toczono spory polityczne, szybciej reagować na zagrożenia związane z pandemią COVID-19 (to dosłowna narracja węgierskich władz)². Artykuł 53. przyjął brzmienie:

„W przypadku klęski żywiołowej zagrażającej życiu ludzkiemu i majątkowi lub w przypadku katastrof przemysłowych oraz w celu usunięcia ich następstw Rząd ogłasza stan zagrożenia i może wprowadzić działania nadzwyczajne, określone w ustawie organicznej.

Rząd podczas stanu zagrożenia może wydać rozporządzenie, którym – zgodnie z przepisami ustawy organicznej – może zawiesić stosowanie niektórych aktów normatywnych, odstąpić od stosowania wybranych przepisów tych aktów, jak również wprowadzić inne nadzwyczajne środki.

Rozporządzenie Rządu, o którym mowa w ust. 2, obowiązuje piętnaście dni, z wyjątkiem sytuacji, gdy Rząd, na

² Por. D. Héjji, *Ograniczenia praw i wolności w okresie pandemii COVID-19 na Węgrzech*, [w:] *Ograniczenia praw i wolności w okresie pandemii na tle porównawczym. Pierwsze doświadczenia*, red. K. Dobrzeniecki, B. Przywora, Warszawa 2021.

podstawie upoważnienia wydanego przez Zgromadzenie Krajowe, przedłuży okres obowiązywania rozporządzenia.

Rozporządzenie Rządu traci moc prawną z chwilą odwołania stanu zagrożenia”.

Po raz pierwszy stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19 wprowadzony został z dniem 11 marca 2020 r. i obowiązywał do 17 czerwca 2020 r. W związku z pogorszeniem sytuacji pandemicznej ponownie wprowadzono go z dniem 3 listopada 2020 r. Dnia 10 listopada 2020 r., po tygodniu ponownego obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19, Zgromadzenie Krajowe wydłużyło czas jego obowiązywania o kolejnych 90 dni. W międzyczasie, tj. na początku grudnia 2020 r., na wniosek koalicji Fidesz-KDNP uchwalono nowelizację konstytucji, która dotyczyła także części pn. „Szczególny reżim prawny” – określającej stany nadzwyczajne. Premier Viktor Orbán 29 stycznia 2021 r. wydał rozporządzenie nr [27/2021. (I. 29.)], które ustanowiło nową podstawę obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19. Następnie stan ten został wydłużony do 18 maja 2021 r., kiedy Zgromadzenie Krajowe Węgier uchwaliło nowelizację ustawy nr I z 2021 r. dotyczącą zapobiegania pandemii koronawirusa³. Z kolei 15 czerwca 2021 r. uchwalono nową ustawę dotyczącą wprowadzenia przepisów przejściowych po zniesieniu stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19. Wejdą one w życie w momencie odwołania stanu zagrożenia. Przywołana nowelizacja wydłu-

³ Rozporządzenie rządu Węgier nr 27/2021 z 29 stycznia dotyczące ogłoszenia stanu zagrożenia, 27/2021. (I. 29.) *Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100027.KOR> [20.08.2021].

zała obowiązywanie rozporządzenia o stanie zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19, a także kilkudziesięciu innych dekretów do połowy września 2021 r., tj. do 15. dnia następującego po pierwszym posiedzeniu jesiennej sesji parlamentarnej (ta rozpoczyna się 1 września br.). Dnia 14 września biuro prasowe rządu przekazało komunikat, że rada ministrów zwróci się do Zgromadzenia Krajowego o wydłużenie obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19 do 1 stycznia 2022 r.⁴, a takie wydłużenie zostało zaaprobowane przez Zgromadzenie Krajowe 27 września 2021 r.

Dnia 11 marca 2020 r. Viktor Orbán wydał rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na Węgrzech stanu zagrożenia spowodowanego rozprzestrzenianiem się koronawirusa⁵. Jak wskazano powyżej, na mocy konstytucyjnego stanu zagrożenia nadzwyczajne uprawnienia cedowane są na rząd, który otrzymuje dodatkowe kompetencje, wśród których wymienić można m.in. prawo do wydawania rozporządzeń na okres 15 dni, a także zawieszania obowiązywania niektórych aktów prawnych. Podejmowane działania przybierają formułę rozporządzeń (na Węgrzech nie ma dekretów). Przeglądając odpowiednik polskiego Monitora Polskiego, „Magyar Közlöny”, dostrzec można, że zdecydowana większość rozporządzeń została wydana przez premiera Viktora Orbána. Do pierwszych powziętych decyzji w formie roz-

⁴ KTK: a kormány kezdeményezi a veszélyhelyzet meghosszabbítását, <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/ktk-kormany-kezdemenyezi-veszelyhelyzet-meghosszabbitasat> [20.08.2021].

⁵ Rozporządzenie rządu Węgier nr 40/2020 z 11 marca dotyczące ogłoszenia stanu zagrożenia, A Kormány 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelethe veszélyhelyzet kihirdetéséről, „Magyar Közlöny” nr 39/2020.

porządzeń należały m.in. wprowadzenie kontroli granicznych na granicach strefy Schnegen, a następnie zamknięcie granic Węgry dla ruchu osobowego. Zgodnie z rozporządzeniem na Węgry wjechać mógł tylko obywatel Węgry; zakazano zgromadzeń powyżej 100 osób wewnątrz pomieszczeń i 500 osób na zewnątrz. Następnie podjęto decyzję o odwołaniu imprez sportowych z wyjątkiem tych, które mogą odbyć się bez udziału publiczności; zdecydowano też, że personel medyczny w wieku powyżej 65 lat nie może opiekować się chorymi na koronawirusa; podjęto decyzję, że sklepy i kawiarnie mogą być otwarte jedynie do godziny 15.00. Spod tego obostrzenia wyłączone zostały jednak sklepy spożywcze, drogerie oraz apteki.

Stan zagrożenia mógł obowiązywać zgodnie z konstytucją 15 dni, a zatem Zgromadzenie Krajowe musiało wyrazić zgodę na jego przedłużenie najpóźniej do 26 marca. Rzecznik rządu Zoltán Kovács mówił w pierwszych dniach obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19, że być może będzie musiał być on utrzymany przez kolejne tygodnie, o ile nie miesiące. 20 marca 2020 r. minister sprawiedliwości Judith Varga przedłożyła do łaski marszałkowskiej projekt „Ustawy o ochronie przed koronawirusem” (*A koronavírus elleni védekezésről törvény*)⁶. Czterostronicowy dokument, procedowany w trybie ustawy organicznej, tj. takiej, do której uchwalenia potrzebna jest większość 2/3 posłów obecnych na sali, wydłużał na czas nieograniczony ogłoszony stan zagrożenia. Dlaczego na

⁶ Projekt ustawy o przeciwdziałaniu koronawirusowi, *A koronavírus elleni védekezésről Törvényjavaslat benyújtása*, <https://www.parlament.hu/irom41/09790/09790.pdf> [20.08.2021].

czas nieograniczony? Ponieważ stan zagrożenia odwołuje się przez „organ uprawniony do wprowadzenia szczególnego reżimu prawnego, jeżeli ustają warunki jego ogłoszenia”⁷ – a tym organem uprawnionym jest rząd. Z racji parlamentarnej arytmetyki uchwalenie ustawy było formalnością. Akt prawny został przegłosowany przez Zgromadzenie Krajowe, następnie podpisany przez prezydenta Jánosá Ádera i ogłoszony w ciągu jednego dnia⁸. Nadrzędnym politycznym skutkiem obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19 było bowiem *de facto*, nie *de iure*, wykluczenie parlamentu z opracowywania strategii przeciwdziałania pandemii COVID-19. Zgromadzenie Krajowe zajmowało się innymi zagadnieniami, m.in. wypowiedaniem konwencji stambulskiej czy uchwaleniem ustawy uniemożliwiającej metryczną zmianę płci urodzenia. Akty prawne mające strategiczne znaczenie z punktu widzenia funkcjonowania państwa w czasie pandemii przybrały formę wyłącznie rozporządzeń rządu. Fakt ten stał się zresztą przyczynkiem do krytyki rządu Węgier ze strony tak opozycji, jak i otoczenia międzynarodowego. Podstawowym zarzutem była chęć autorytarnego ograniczenia władzy ustawodawczej. Zagadnienie to zostało także poruszone w trakcie posiedzenia Parlamentu Europejskiego 16 maja 2020 r. Wiceprzewodnicząca Komisji Europejskiej, Věra Jourová, powiedziała wówczas, że KE nie zamierza ingerować w sposób radzenia sobie z koronawirusem przez Węgry. Strona rządowa argumentowała, że nie może być mowy o zawieszeniu kompetencji wła-

⁷ Ustawa zasadnicza Węgier, art. 54. ust. 3.

⁸ Ustawa nr XII z 2020 r. o ochronie przeciwko koronawirusowi, 2020. évi XII. törvény a koronavírus elleni védekezésről, „Magyar Közlöny” nr 58/2020.

dzy ustawodawczej, ponieważ Zgromadzenie Krajowe może w każdej chwili cofnąć rządowi upoważnienie do utrzymania stanu zagrożenia. Praktyka polityczna pokazywała jednak, że do sytuacji takiej na pewno nie dojdzie.

Pod koniec maja, w trakcie wizyty w Serbii, Viktor Orbán poinformował, że w ciągu kilkunastu dni zostanie odwołany stan zagrożenia. Stało się to z dniem 17 czerwca 2020 r., kiedy rozporządzeniem nr 282/2020⁹ odwołany został stan zagrożenia. Rozporządzenie weszło w życie następnego dnia. Kolejnym aktem prawnym – Rozporządzeniem 283/2020¹⁰, w miejsce konstytucyjnego „stanu zagrożenia” wprowadzono formę prawną, którą moglibyśmy przetłumaczyć jako „stan gotowości epidemicznej”, obowiązujący w związku z wystąpieniem „stanu kryzysowego w obszarze zdrowia publicznego”. Podstawą prawną „stanu gotowości epidemicznej” była ustawa o służbie zdrowia¹¹, art. 228/A. Należy podkreślić, że ustawa o służbie zdrowia była wówczas nowelizowana i dostosowywana do potrzeb zaistnienia nowego stanu nadzwyczajnego, opartego już na konstytucji, nie zaś na ustawie.

W rozdziale XIV wspomnianej ustawy o służbie zdrowia dopuszczono możliwość wprowadzenia dwóch stanów: „zagrożenia zdrowia publicznego” (*egészségügyi veszélyhelyzet*) oraz „kryzysowego w obszarze zdrowia publicznego”¹² (*egészségügyi válsághelyzet*). Na mocy wprowadzonego wów-

⁹ Rozporządzenie rządu nr 282/2020 z 17 czerwca o zakończeniu ogłoszonego 11 marca 2020 r. stanu zagrożenia, *A Kormány 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelete a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

¹⁰ Rozporządzenie rządu nr 283/2020 z 17 czerwca dotyczące wprowadzenia stanu gotowości epidemicznej, *A Kormány 283/2020. (VI. 17.) Korm. rendelete a járványügyi készség bevezetéséről*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

¹¹ Ustawa nr CLIV z 1997 r. o zdrowiu, *Egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény*, [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700154.TV&targetdate=&printTitle=\[20.08.2021\]](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700154.TV&targetdate=&printTitle=[20.08.2021]).

¹² Jest to tłumaczenie własne, nieoficjalne.

czas pewnego typu ustawowego stanu nadzwyczajnego i art. 232/D tejże ustawy, który został doń dodany w czerwcu 2020 r.¹³, rząd posiada prawo do wydawania rozporządzeń w celu zapobieżenia rozwojowi pandemii. Jest to rozwiązanie nowe, na podobną skalę dotychczas niestosowane. Formalnie zatem od 18 czerwca 2020 r. aż do 4 listopada 2020 r., kiedy przywrócono konstytucyjny stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19, pomimo faktu nieobowiązywania konstytucyjnego stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19 rząd utrzymał część poszerzonych uprawnień w oparciu – co należy podkreślić – nie o konstytucję, ale ustawę zwykłą.

Co więcej, ustawa dawała większą dowolność w realizacji uprawnień, ponieważ ustawowy „stan kryzysowy w obszarze zdrowia publicznego” nie ograniczał terminu obowiązywania aktów prawnych, podczas gdy ujęty w ustawie zasadniczej stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19 ograniczał obowiązywanie takich rozporządzeń do 15 dni, chyba że Zgromadzenie Krajowe przedłożone akty prawne uwierzytelni poprzez włączenie ich do porządku prawnego.

Kolejne Rozporządzenie rządu nr 284/2020¹⁴ określiło przepisy przejściowe związane z odwołaniem „stanu zagrożenia”, które wydłużały wprowadzone restrykcje zawarte w 45 rozporządzeniach rządu wydanych po 11 marca, związanych m.in. z wolnością gospodarczą, wolnością wyznania, wolnością zgromadzeń etc. na różny okres zawarty w roz-

¹³ Ustawa nr LVII z 2020 r., art. 318, 2020. évi LVIII. Törvény §. 318.

¹⁴ Rozporządzenie rządu nr 284/2020 z 17 czerwca dotyczące praw przejściowych w związku z zakończeniem stanu zagrożenia, *A Kormány 284/2020. (VI. 17.) Korm. rendelelete a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti kormányrendeleti szabályokról*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

porządku. Oznacza to zatem, że chociaż konstytucyjny stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19 nie obowiązywał formalnie od 18 czerwca 2020 r., to wciąż obowiązywały jego skutki prawne (jeszcze przez ok. 1,5 miesiąca). Zdecydowany wzrost mobilności społecznej, wyjazdy wakacyjne wpłynęły na gwałtowny przyrost liczby zachorowań, w związku z tym od 1 września 2020 r. przywrócono część obostrzeń, w tym zamknięcie granic dla obywateli niewęgierskich. Dopuszczono tranzyt bądź podróżowanie w celach służbowych, poświadczane stosownym dokumentem przedłożonym węgierskiej policji. 3 listopada 2020 r. rozporządzeniem premiera Węgier po raz kolejny wprowadzono konstytucyjny stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19.

Mając na uwadze dotychczasowe ustalenia, należy wskazać jakie są, a także jakie mogą być konsekwencje obowiązywania tak długiego stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19. Przede wszystkim doszło już do (najpewniej) trwałego zaburzenia równowagi władz poprzez ograniczenie władzy ustawodawczej i supremację władzy wykonawczej. Owo zaburzenie równowagi władz dotyczy także ograniczenia kontrolnej funkcji parlamentu, z kolei stanowione przez rozporządzenia prawo jest niemal dopasowywane do bieżących potrzeb politycznych. Supremacja władzy wykonawczej, a tym samym zaburzenie równowagi władz jest złamaniem zasad demokratycznego państwa prawa i jako taka powinna budzić najgłębsze obawy. Przy czym głównym aktorem politycznym, który stara się w obecnej sytuacji zyskać jak najwięcej, jest personalnie premier Węgier, co przy już istniejącym systemie rządów, podobnym do

znanego z Niemiec – systemu kanclerskiego, jeszcze bardziej zmienia reguły gry politycznej.

Interesujące jest także to, że chociaż do czasu rozpoczęcia Euro 2020 na Węgrzech (czerwiec i lipiec 2021 r.) zniesiono niemal wszystkie ograniczenia, w tym nakaz noszenia maseczek ochronnych (pozostał on jedynie w placówkach służby zdrowia) czy limit liczby zajętych miejsc na widowiskach sportowych, dzięki czemu na stadion Puskás Areny w Budapeszcie mogło wejść 67 000 widzów, to stan zagrożenia jest regularnie przedłużany. Fakt ten jeszcze dobitniej uzasadnia twierdzenie, że stan zagrożenia spowodowany epidemią COVID-19 stał się politycznym narzędziem, służącym realizacji bieżących potrzeb politycznych, w tym rywalizacji z opozycją. Ograniczenie faktycznych kompetencji parlamentu to także odebranie istotnego pola ekspozycji interesów opozycji, niemożności wpływania przez nią na ustawodawstwo nadzwyczajne, umożliwiające wyjście z kryzysu pandemicznego.

Na Węgrzech w kwietniu bądź maju 2022 r. powinny odbyć się wybory do Zgromadzenia Krajowego. Chociaż formalna kampania wyborcza jeszcze się nie rozpoczęła, to sześć ugrupowań opozycyjnych, jak i sama koalicja rządowa zdają się omijać zakazy i co najmniej od lipca 2021 r. prowadzą już kampanię. Istotą problemu jest jednak to, że w trakcie obowiązywania stanu zagrożenia nie można przeprowadzać wyborów parlamentarnych. Ugrupowania opozycyjne sprzeciwiają się polityce utrzymywania stanu nadzwyczajnego, ponieważ uważają, że nie ma to uzasadnienia, natomiast popierają politykę rządu związaną ze szczepieniami. Absolutny sprzeciw w związku tak ze szczepieniami, jak i z przedłużaniem stanu zagrożenia wyrażają posłowie ugrupowania Mi

Hazánk „Nasza Ojczyzna”. Posłowie ci założyli w Zgromadzeniu Krajowym koło poselskie po tym, jak odeszli z partii Jobbik, w wyniku sprzeciwu wobec centrystycznej transformacji tej partii.

Dnia 12 maja 2021 r. przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen potwierdziła, że Węgry przedłożyły do KE Krajowy Plan Odbudowy. W ramach unijnego Funduszu Odbudowy, Węgry otrzymają łącznie 2511 mld HUF, tj. 7,2 mld EUR, w postaci bezzwrotnej pomocy w formie grantów. Podobna kwota dostępna jest w ramach unijnej linii kredytowej, z której Węgry nie zdecydowały się do tej pory skorzystać. Pierwotnie KE powinna przedstawić decyzję dotyczącą przyjęcia (bądź nie) węgierskiego KPO w ciągu dwóch miesięcy, tj. do końca lipca, jednakże termin ten został wydłużony do końca września 2021 r. Zgodnie z założeniami ostatecznej wersji KPO, w ciągu najbliższych 6 lat Węgry z przyznanej puli ponad 37% przeznaczą na cele klimatyczne (inwestycje oraz reformy), a także osiągnięcie neutralności klimatycznej, 24% przeznaczone zostanie na przedsięwzięcia związane z rozwojem zielonego transportu, a 20% z dostępnej puli środków zasili projekty związane z transformacją cyfrową i digitalizacją węgierskiej gospodarki.

Polityczne konsekwencje pandemii COVID-19 będą długotrwałe, doprowadziły bowiem do sytuacji, w której doszło do zaburzenia równowagi władz i dominującej w systemach demokratycznych zasady *check and balance*. Dość bowiem powiedzieć, że o ile łatwe byłoby uzasadnienie wprowadzenia i obowiązywania stanu zagrożenia spowodowanego epidemią COVID-19, o tyle wydłużanie jego obowiązywania od maja 2021 r. jest podyktowane wyłącznie przesłankami związanymi z realizacją bieżących potrzeb politycznych. Su-

premacja władzy wykonawczej najpewniej na stałe wpisze się w zmieniony przez COVID-19 system polityczny Węgier, a to budzić będzie pytania o dalsze wzajemne równoważenie władz oraz kontrolę parlamentu nad rządem w kolejnych miesiącach.

Spółeczne konsekwencje COVID-19 na Węgrzech

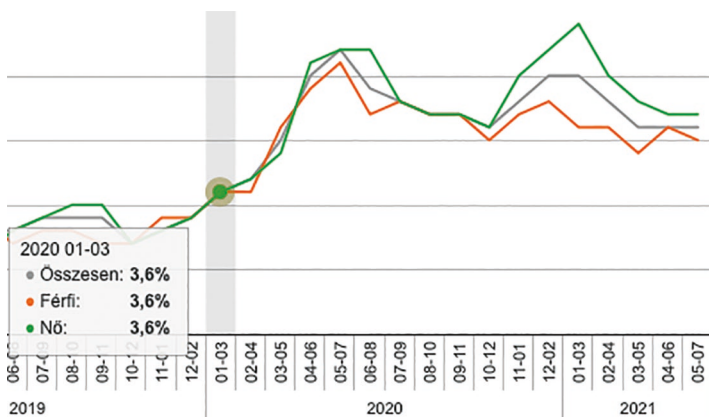
Spółeczne konsekwencje pandemii rozpatrywać można na kilku płaszczyznach – bezrobocia, wzrostu ubóstwa, nierówności społecznych, ale także polityki szczepionkowej.

O ile w okresie styczeń-luty 2020 r. poziom bezrobocia na Węgrzech wynosił 3,7%, a w marcu wzrósł o 0,1 p.p. do 3,8%, o tyle początek pandemii na Węgrzech spowodował wyraźny wzrost bezrobocia. Wskaźnik ten w drugim kwartale 2020 r. wyniósł 4,6% i był najwyższy od października 2016 r. Największy wzrost bezrobocia zanotowano w grupie wiekowej 15-24 lata, kiedy bez pracy pozostawało 34 700 osób. W najmniejszym stopniu problem bezrobocia dotyczył grupy wiekowej 55-74 lata. Według danych, we wszystkich grupach wiekowych 29,8% bezrobotnych poszukiwało pracy przez co najmniej rok.

Na przestrzeni miesięcy wraz ze wzrostem bezrobocia wzrastały także dwa inne czynniki – odsetek młodych ludzi pozostających bez pracy, a także liczba osób poszukujących pracy powyżej jednego roku. Pomimo faktu, że w listopadzie 2020 r. odsetek osób pozostających bez pracy zmniejszył się w porównaniu z październikiem 2020 r. o 0,2 p.p., to średni czas poszukiwania pracy wzrósł do 11,5 miesiąca, a 32,8% osób poszukiwało pracy co najmniej rok.

Najgorsza sytuacja na rynku pracy miała miejsce w styczniu 2021 r., kiedy zanotowano najwyższy od październi-

Wykres 1. Wskaźnik bezrobocia w okresie styczeń 2020 r. – lipiec 2021 r. z podziałem na płeć w grupie 15-74 lata. Kolor zielony – kobiety, kolor pomarańczowy – mężczyźni, kolor szary – łącznie

Źródło: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/mun/mun2107.html>.

ka 2016 r. wskaźnik bezrobocia – 5%. Największy wzrost bezrobocia zarejestrowano ponownie w grupie wiekowej 15-24 lata, kiedy bez pracy pozostawało 14,8% osób. Skrócił się jednakże czas poszukiwania pracy do 9,4 miesiąca, a także zmniejszył się odsetek osób poszukujących pracy co najmniej rok – w styczniu było to 28,9%. Według najnowszych danych z lipca 2021 r. odsetek bezrobotnych wyniósł 3,9%. Po raz kolejny skróceniu uległ okres poszukiwania pracy – do 8,7 miesiąca, jednakże zwiększył się odsetek osób poszukujących pracy co najmniej rok (do 33,8%). Ponownie wzrosła także liczba bezrobotnych w grupie wiekowej 15-24 lata, wyraźnie natomiast zmniejszyła się w grupie 25-54 lata. Jednocześnie zaobserwować można wyraźną nadreprezentację kobiet wśród osób bezrobotnych. Dzieje się tak dlatego, że z jednej strony kobiety częściej zwalniano z pracy, z drugiej

zaś – w czasie nauki zdalnej część kobiet została w domu, aby opiekować się dziećmi i domem.

Ważnym elementem będącym następstwem COVID-19 jest wyraźny wzrost indeksu Gender Gap, tj. różnicy pomiędzy aktywnymi zawodowo mężczyznami i kobietami. W Global Gender Gap Report 2020 Węgry zostały sklasyfikowane na 105. miejscu spośród 153 krajów. Był to najgorszy wynik w UE. Z kolei w Global Gender Gap Report 2021 Węgry awansowały o 6 pozycji na 99 miejsce, które wciąż było najgorszym wynikiem w UE.

Państwo węgierskie rozpoczęło szereg działań zmierzających do zmniejszenia skutków pandemii COVID-19 i trwającego kilkanaście tygodni lockdownu. Wprowadzono programy wsparcia dla przedsiębiorców, których celem była ochrona miejsc pracy. Jeden z nich polegał na tym, że w zamian za 6 miesięcy gwarantowanych przez rząd dopłat do wynagrodzeń pracowników państwo oczekiwało utrzymania poziomu zatrudnienia na niezmienionym poziomie przez kolejne trzy miesiące. Według danych z czerwca 2020 r. z tego typu pomocy skorzystało ponad 10 000 firm, a w efekcie udało się ochronić 134 000 miejsc pracy. W lutym 2021 r. podano informację, że z programu ochrony miejsc pracy skorzystało ponad 17 000 firm, w których udało się ochronić 200 000 miejsc pracy. Rząd umożliwił także dopłaty do pensji, w wyniku których uchroniono kolejnych 327 000 miejsc pracy, a łączna kwota wsparcia przekroczyła 33 mld HUF, tj. ok. 427 mln zł. Równolegle przeznaczano środki na tworzenie nowych miejsc pracy.

Warto wskazać, że 29 kwietnia 2020 r. Viktor Orbán ogłosił w węgierskim parlamencie, że osoby, które stracą pracę w wyniku kryzysu spowodowanego pandemią COVID-19,

będą otrzymywały świadczenie dla bezrobotnych przez okres trzech miesięcy, a następnie – jak stwierdził – po upływie tych trzech miesięcy nie będzie już żadnego Węgry, który nie otrzymałby nowej oferty pracy czy to z rynku pracy, czy sektora państwowego. Należy zauważyć mocną aktywizację węgierskich sił zbrojnych, które rozpoczęły w czasie pandemii COVID-19 kampanię skierowaną do bezrobotnych, wskazującą służbę wojskową jako możliwą alternatywę i pewne miejsce pracy. Po ponad roku od tej deklaracji jasne jest, że założenia premiera były zbyt optymistyczne, a zapewnienia związane z możliwością znalezienia nowej pracy w ciągu trzech miesięcy okazały się niemożliwe do zrealizowania.

Problemy na rynku pracy wiążą się bezpośrednio z poziomem życia i innymi zagrożeniami będącymi konsekwencją bezrobocia. Jednym z pierwszych rozwiązań socjalnych wprowadzonych przez węgierski rząd było memorandum kredytowe, które zawieszało obowiązek regulacji kredytowych zobowiązań wobec banków. Tego typu rozwiązanie zostało wprowadzone 19 marca 2020 r. i dotyczyło zobowiązań finansowych podjętych do 18 marca 2020 r. Brak konieczności spłaty długów dotyczył umów kredytowych, pożyczek czy leasingu. Pierwotny termin obowiązywania moratorium dotyczył 31 grudnia 2020 r., został jednak wydłużony do 30 czerwca 2021 r. We wrześniu 2021 r. rząd Węgier zdecydował, że moratorium na spłatę zobowiązań dla „potrzebujących” zostanie wydłużone do 30 czerwca 2022 r. Dla innych klientów tzw. „wakacje kredytowe” kończą się z dniem 31 października 2021 r. Do grupy osób potrzebujących zaliczeni zostali: emeryci, osoby spodziewające się dziecka lub wychowujące dziecko, pracownicy sfery publicznej oraz ci, których dochód obniżył się w porównaniu

z ubiegłym rokiem. Z kolei w przypadku firm o przedłużenie moratorium mogą się ubiegać jedynie te, których przychód spadł o co najmniej 25% w porównaniu rok do roku. Zasadnicza zmiana dotyczyć będzie tego, że z moratorium nie będzie korzystało się automatycznie, ale trzeba będzie o nie wystąpić w banku. „Do końca zeszłego roku suma odroczonej rat kredytów u ludności wyniosła 600 mld HUF (1,7 mld euro), a do czerwca 2021 r. wzrosła o dalsze 300-400 mld HUF (0,86-1,15 mld euro). W przypadku przedsiębiorstw odroczone raty mają wartość 1500-1600 mln HUF (4,3-4,6 mld euro)”¹⁵. Przywołane tutaj kwoty pokazują realne zagrożenie dla stabilności spłaty zobowiązań związanych przede wszystkim z kredytami hipotecznymi. Osoby wychowujące dzieci stanowią 30% korzystających z moratorium, natomiast emeryci – 15%. Według wcześniejszych danych, jeszcze sprzed pandemii, nawet kilkaset tysięcy dłużników może mieć problemy ze spłatą kredytów. Zbliżający się powoli koniec pandemii będzie także oznaczał zakończenie okresu ochronnego przed masowymi eksmisjami.

Problemy ze znalezieniem pracy, zagadnienia związane z globalnymi, postpandemicznymi przekształceniami na rynku pracy mogą wpływać w znaczący sposób także na zarobki i to pomimo tego, że rząd zaproponował podniesienie płacy minimalnej. Pandemia doprowadziła do znacznego wzrostu liczby osób żyjących poniżej minimum egzystencji. Co jednak kłopotliwe, Centralny Urząd Statystyczny (KSH) utrudnia dotarcie do tych danych, ponieważ w 2019 r. zmie-

¹⁵ *Moratorium na spłatę kredytów na Węgrzech przedłużone dla potrzebujących*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Moratorium-na-splate-kredytow-na-Wegrzech-przedluzone-dla-potrzebujacych-8186750.html> [20.08.2021].

nił sposób ich publikacji. Według raportu GKI *Gazdaságkutató Zrt.* (GKI) z lutego 2021 r. ponad 2 mln obywateli Węgier miało miesięczny dochód niższy niż 101 000 HUF (1313 zł) lub 81 000 HUF (1053 zł) w przypadku rodzin z jednym dzieckiem. Analitycy GKI wskazują, że pomimo wzrostu gospodarczego koncentracja dochodów ludności węgierskiej praktycznie się nie zmieniła w ciągu ostatnich 10 lat. Co więcej, uważano, że na przestrzeni dekady dysproporcje finansowe pomiędzy najbogatszą a najuboższą częścią węgierskiego społeczeństwa zmniejszą się, tak się jednak nie stało. Początkowe założenia opierano na przewidywaniach związanych ze wzrostem gospodarczym, polityką rodzinną państwa oraz programami wsparcia z UE. Problemem jest również to, że wzrostowi płac nie towarzyszy wzrost emerytur przy postępującym starzeniu się społeczeństwa. W ciągu dekady płace nominalne wzrosły o blisko 100%, emerytury o 33%, a świadczenia socjalne w ogóle nie wzrosły. Przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w tym, że większość świadczeń socjalnych związana jest z wysokością emerytury minimalnej, od 2010 r. utrzymującej się na niezmiennym poziomie, tj. 28 500 HUF (ok. 300 zł). W rezultacie emeryci, osoby żyjące ze wsparcia socjalnego zajmują coraz niższe szczeble w drabinie zamożności. Sytuacja ta wynika z wizji państwa socjalnego opartego na pracy. Spora część świadczeń socjalnych uruchamiana jest wyłącznie dla osób, które podjęły pracę. Na Węgrzech występuje zatem „przymus pracy”, osoba bezrobotna otrzymuje zasiłek na poszukiwanie pracy, a nie zasiłek dla bezrobotnych. Osoby, które nie mogą znaleźć pracy w sektorze państwowym czy prywatnym, zatrudniane są w systemie prac interwencyjnych przy robotach publicznych. Konsekwencje pandemii COVID-19 nie

są jeszcze w pełni znane, ale po zakończeniu wszystkich programów wsparcia możliwe jest nie tylko jeszcze większe rozwarstwienie społeczne, ale także poważne problemy z liczbą osób, które będą musiały korzystać z systemu opieki społecznej w związku z niemożnością poradzenia sobie w nowych realiach.

Kolejnym problemem społecznym na Węgrzech był i jest stan służby zdrowia. Do połowy września 2021 r. na COVID-19 zmarło ponad 30 100 osób, co w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest jednym z najgorszych wyników w całej UE. Łączna liczba zachorowań wyniosła 780 000. Liczba zgonów na Węgrzech wzrosła w 2020 r. względem 2019 r. o 8331 osób. Łącznie na Węgrzech w 2020 r. zmarło 140 900 osób. Należy pamiętać, że szczyt liczby zgonów na koronawirusa przypadł jednak na 2021 r., zatem wskaźnik ten, opublikowany w 2022 r., może być jeszcze wyższy. Kilukrotnie w trakcie uderzenia pierwszej, drugiej i trzeciej fali koronawirusa Węgrzy niepokoiłi się, czy węgierska służba zdrowia poradzi sobie z wyzwaniem, jakim jest COVID-19. Według oficjalnych danych wszystko przebiegało bez najmniejszych problemów. Jednak media otrzymały zakaz wstępu (poza mediami publicznymi) do szpitali. Nie ma wątpliwości, że celem rządzących było wyciszenie krytyki prasowej, która narastała wraz ze wzrostem liczby przypadków zachorowań. Pracownicy służby zdrowia już na początku pandemii otrzymali dodatki do wynagrodzenia w kwocie 500 000 HUF (6500 zł). Dodatki przyznano w czerwcu i lipcu 2020 r. Systemowe podwyżki wynagrodzeń lekarzy uchwalono w październiku 2021 r. Zgodnie z nimi początkujący lekarz otrzyma 481 000 HUF brutto (ok. 6000 zł), lekarz po 16-20 latach kariery zawodowej otrzyma ponad 1 mln HUF

(ok. 12 500 zł), lekarz po 41 latach pracy otrzyma 1,6 mln HUF (25 000 zł). Podwyżki zostały podzielone na trzy lata. W docelowym 2023 r. początkujący lekarz otrzyma 687 000 HUF brutto (ok. 8500 zł), lekarz po 16-20 latach kariery zawodowej otrzyma ponad 1,5 mln HUF (ok. 18 750 zł), lekarz po 41 latach pracy otrzyma 2,1 mln HUF (ok. 28 750 zł).

Na początku pandemii brakowało środków ochrony osobistej, które władze zamawiały głównie w Chinach. W ciągu kilkunastu tygodni Węgry stały się państwem dysponującym największą liczbą respiratorów przypadających na 100 000 mieszkańców – 163 sztukami. Dla porównania, w USA były to 54 sztuki, w Japonii – 35, w Niemczech – 30, a w Polsce – 26. Czas pandemii nie przełożył się jednak na wzrost jakości usług w sektorze służby zdrowia, uwydatniając wszelkie problemy związane z jej chronicznym niedofinansowaniem.

Konsekwencje pandemii SARS-CoV-2 dotknęły także sektor edukacji. Według danych Centralnego Urzędu Statystycznego z 16 września 2021 r. na Węgrzech obecnie mamy do czynienia z najwyższą liczbą wolnych wakatów w szkolnictwie – jest ich 6600, co oznacza wzrost rok do roku o 38%. Na ten stan rzeczy wpływa z jednej strony niekonkurencyjne wynagrodzenie, które jest niewspółmierne do posiadanych przez nauczycieli kompetencji, z drugiej zaś strony – wypalenie zawodowe związane z pandemią i nauczaniem na odległość. Rzeczywiste zarobki nauczycieli na przestrzeni lat w sposób zasadniczy się zmniejszyły, co wynika z tego, że płace nauczycieli są wyliczane na podstawie płacy minimalnej z 2014 r., która na przestrzeni lat znacznie wzrosła.

W opinii związków zawodowych nauczyciele musieli z własnej kieszeni zainwestować w przygotowanie się do

kształcenia na odległość średnio 51 000 HUF (ok. 660 zł), by móc prowadzić zajęcia zdalne. Chodzi o zapewnienie zarówno szybkiego łącza internetowego, jak i sprzętu komputerowego niezbędnego do prowadzenia zajęć. Największy związek zawodowy nauczycieli – *Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete* (PDSz), przeprowadził badania dotyczące nauczania zdalnego na próbie ponad 1000 osób. Prawie 43% biorących udział w badaniu pracowało w szkole podstawowej. 78,1% ankietowanych wskazało, że w czasie nauczania zdalnego musiało pracować więcej aniżeli normalnie, 22,7% uznało, że pomiędzy 21 a 40%, 20,6%, że pomiędzy 41 a 60%, a 10,4% było zdania, że musiało pracować o 61-80% więcej niż w normalnym okresie. Nauczyciele uznali także, że w trakcie nauczania na odległość wzrosły ich koszty stałe (ok. 30%), chociaż różnili się w opinii na temat rozmiaru tego wzrostu. 46,2% nauczycieli odczuwało zwiększony stres, wielu twierdziło, że w czasie pandemii podupadło na zdrowiu. 42,9% nauczycieli uznało, że w trakcie nauczania zdalnego musiało inwestować w sprzęt niezbędny do prowadzenia zajęć. Z tej grupy ponad 68% ankietowanych deklarowało konieczność zakupu sprzętu komputerowego, np. kamer internetowych czy słuchawek. PDSz podkreśla, że rząd nie wypłacił żadnych dodatkowych świadczeń w tej grupie zawodowej.

Ostatnim istotnym zagadnieniem jest kwestia szczepionek i polityki szczepionkowej Węgier. Szczepienia prowadzone są od 26 grudnia 2020 r. Według pierwszych informacji, jeszcze z początku stycznia 2021 r., Węgry zamówiły preparaty Pfizer/BioNTech, AstraZeneca, Janssen, Modernę i CureVac. Już na początku stycznia, kilkanaście dni po rozpoczęciu szczepień, władze Węgier informowały, że mogłyby szczepić nawet milion osób dziennie, a jedyną

uniemożliwiającą to przeszkodą jest brak szczepionek. Stąd decyzja, jeszcze z 20 stycznia, by Narodowy Instytut Farmacji i Żywnienia (OGYÉI) dopuścił na Węgrzech stosowanie rosyjskiego Sputnika V, do czego doszło wbrew decyzji Europejskiej Agencji ds. Leków (EMA). W lutym OGYÉI dopuściło stosowanie szczepionki chińskiej – Sinopharmu. Łączne zamówienie na szczepionki pochodzące ze wschodu przekroczyło 7 mln sztuk, co umożliwiło zaszczepienie 3,5 mln osób. Należy zaznaczyć, że istotnym problemem, z którym borykają się szczepieni Sputnikem V bądź Sinopharmem, jest niemożność otrzymania unijnego certyfikatu covidowego, przy czym łączna liczba szczepionych na dzień 17 września 2021 r. wynosiła 5,85 mln osób, co oznacza, że większość szczepionych może mieć problemy z podróżowaniem po Europie. Brak jest jednak oficjalnych statystyk, które wskazałyby, jaka dokładnie liczba Węgrów została zaszczepiona Sinopharmem i Sputnikem.

W badaniu instytutu Opinio z grudnia 2020 r. 47% Węgrów kategorycznie odmawiało szczepień przeciwko COVID-19, odmiennego zdania było 17% z nich, a 36% nie miało wówczas wyrobionego zdania na ten temat. Według badania przygotowanego na początku stycznia 2021 r. przez Centralny Urząd Statystyczny (KSH) „na pewno” bądź „raczej” zaszczepi się 59% Węgrów (wzrost o 16 p.p. z poziomu 43%, notowanego w listopadzie). Spadł także – o 7 p.p. – odsetek Węgrów kategorycznie odmawiających szczepienia z 36% do 29%. O 12 p.p. zmniejszyła się liczba osób, które nie chciały bądź nie potrafiły udzielić odpowiedzi (z 21% do 12%). Według badań z marca 2021 r., a przeprowadzonych przez instytut Publicus, jedynie 4% Węgrów wierzy w skuteczność chińskiej szczepionki. Jest to najgorszy wynik na świecie.

Większe nadzieje pokładano w szczepionce rosyjskiej (7%) oraz izraelskiej (8%), jednak w grupie osób do 39 roku życia szczepionka z Izraela cieszyła się najmniejszym zaufaniem. W pytaniu tym nie zdefiniowano, o jaki typ szczepionki izraelskiej chodzi. Zapewne dla badaczy istotny był ogólny stosunek do wyrobu izraelskiego. Sam Viktor Orbán, podobnie jak prezydent János Áder zostali zaszczepieni preparatem Sinopharm, a minister spraw zagranicznych i handlu zagranicznego, Péter Szijjártó – rosyjskim Sputnikiem V.

Powyższe wyniki badania opinii publicznej zestawień można z innym sondażem – Idea, przeprowadzonym w maju 2021 r., z którego wynika, że 54% wyborców Fidesz-KDNP zaszczepiło się wschodnimi preparatami (26% Sinopharmem, 28% Sputnikem V), a jedynie 21% wybrało Pfizer/BioNTech. Z kolei wyborcy opozycji (45%) i osoby nieopracowane wskazały ugrupowania, którego są zwolennikami (41%), zaszczepili się preparatem Pfizer/BioNTech. Według zwolenników rządu miano najskuteczniejszej szczepionki przypada Sputnikowi V, w kręgu opozycji jest to natomiast Pfizer/BioNTech. Zwolennicy opozycji całkowicie odrzucają tzw. „wschodnie szczepionki”. Kwestie związane z doбором szczepionek stały się zagadnieniem politycznym. Szczepionki AstraZeneca są przez węgierskie władze przekazywane innym państwom, np. Serbii, Macedonii Północnej czy Mołdawii. Miał być to dowód na umiejętność pokonania pandemii wbrew pewnego rodzaju „poprawności politycznej”, przy wsparciu wschodnich partnerów. W połowie lipca 2021 r. Viktor Orbán zapowiedział, że zostanie przeprowadzona akcja podania trzeciej dawki szczepionki. Węgierskie władze informują jednak, że trzecia dawka nie jest związana ze skutecznością dominujących szczepionek wschodnich.

Pandemia SARS-CoV-2 silnie oddziałuje na Węgrów w aspekcie społecznym. Chociaż państwo rozpoczęło szereg działań na rzecz zmniejszenia skutków kryzysu, to podejmowane działania nie są w stanie zapobiegać wszelkim trudnościom. Coraz bardziej uzasadnione wydaje się twierdzenie, że prawdziwe społeczne skutki pandemii są trudne do zweryfikowania i przewidzenia, obserwujemy bowiem globalny kryzys, także w wymiarze energetyki. Z pewnością do wyborów, które powinny odbyć się wiosną 2022 r., węgierskie władze będą starały się minimalizować skutki kryzysu poprzez wdrażanie kolejnych programów socjalnych, np. wypłaty dodatkowych emerytur czy zwrotu podatku za 2021 r. dla osób wychowujących małoletnie dzieci. Dalsza polityka socjalna zależeć będzie od większości parlamentarnej, która ukształtuje się po wyborach.

Bibliografia

- Héjj D., *Ograniczenia praw i wolności w okresie pandemii COVID-19 na Węgrzech*, [w:] *Ograniczenia praw i wolności w okresie pandemii na tle porównawczym. Pierwsze doświadczenia*, red. K. Dobrzeński, B. Przywora, Warszawa 2021.
- GTK: a kormány kezdeményezi a veszélyhelyzet meghosszabbítását, <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/gtk-kormany-kezdemenyezi-veszelyhelyzet-meghosszabbitasat>.
- Moratorium na spłatę kredytów na Węgrzech przedłużone dla potrzebujących, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Moratorium-na-splate-kredytow-na-Wegrzech-przedluzone-dla-potrzebujacych-8186750.html>.
- Projekt ustawy o przeciwdziałaniu koronawirusowi, A koronavírus elleni védekezésről Törvényjavaslat benyújtása, <https://www.parlament.hu/irom41/09790/09790.pdf>.

Rozporządzenie rządu nr 282/2020 z 17 czerwca o zakończeniu ogłoszonego 11 marca 2020 r. stanu zagrożenia, *A Kormány 282/2020. (VI. 17.) Korm. rendelete a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

Rozporządzenie rządu nr 283/2020 z 17 czerwca dotyczące wprowadzenia stanu gotowości epidemicznej, *A Kormány 283/2020. (VI. 17.) Korm. rendelete a járványügyi készség bevezetéséről*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

Rozporządzenie rządu nr 284/2020 z 17 czerwca dotyczące praw przejściowych w związku z zakończeniem stanu zagrożenia, *A Kormány 284/2020. (VI. 17.) Korm. rendelete a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti kormányrendeleti szabályokról*, „Magyar Közlöny” nr 145/2020.

Rozporządzenie rządu Węgier nr 27/2021 z 29 stycznia dotyczące ogłoszenia stanu zagrożenia, 27/2021. (I. 29.) *Korm. rendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről*, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100027.KOR>.

Rozporządzenie rządu Węgier nr 40/2020 z 11 marca dotyczące ogłoszenia stanu zagrożenia, *A Kormány 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelete veszélyhelyzet kihirdetéséről*, „Magyar Közlöny” nr 39/2020.

Ustawa nr XII z 2020 r. o ochronie przeciwko koronawirusowi, 2020. évi XII. törvény a koronavírus elleni védekezésről, „Magyar Közlöny” nr 58/2020.

Ustawa nr LVII z 2020 r., art. 318, 2020. évi LVIII. Törvény §. 318.

Ustawa nr CLIV z 1997 r. o zdrowiu, *Egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény*, <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=99700154.TV&target-date=&printTitle=>.

O autorach

Szczepan Czarnecki

Analitik w Zespole Wyszehradzkim IEŚ

Absolwent socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz studiów slawistycznych Uniwersytetu Łódzkiego. Doktorant nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Uczestnik staży i programów stypendialnych w Bułgarii, Republice Czeskiej, Bośni i Hercegowinie, Belgii i Federacji Rosyjskiej. Autor ekspertyz poświęconych Republice Czeskiej oraz Bułgarii, kilkunastu artykułów naukowych dotyczących problematyki grup interesu w Europie Środkowej opublikowanych we wiodących periodykach naukowych. Zainteresowania badawcze: grupy interesu w Europie Środkowej, demokratyzacja, polityka etniczna, europeizacja.

Dr Łukasz Lewkowicz

p.o. Kierownika Zespołu Wyszehradzkiego IEŚ

Politolog. Adiunkt w Katedrze Myśli Politycznej Instytutu Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autor kilkudziesięciu artykułów naukowych, monografii i ekspertyz. Odbił staże naukowe na Słowacji, w Czechach i na Litwie. Zainteresowania badawcze: historyczne i współcze-

sne stosunki polsko-słowackie, polityka wewnętrzna i zagraniczna Słowacji, funkcjonowanie Grupy Wyszehradzkiej i Inicjatywy Trójmorza, współpraca transgraniczna w Europie Środkowej, komunikowanie polityczne, myśl geopolityczna.

Dr Dominik Héjj

Analitik w Zespole Wyszehradzkim IEŠ

Politolog specjalizujący się w tematyce węgierskiej. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Rozprawa doktorska poświęcona była roli partii Jobbik w systemie partyjnym Węgier. Nauczyciel akademicki. Redaktor naczelny portalu www.kropka.hu, poświęconego polityce Węgier. Autor ekspertyz oraz artykułów, w tym naukowych, dotyczących Węgier, a także kilkudziesięciu artykułów publicystycznych zamieszczonych w wiodących tytułach prasy codziennej i innych periodykach.

2021
13

IEŚ
POLICY
PAPERS

W pracy podjęta została próba analizy następstw pandemii w wymiarach politycznym i społecznym. Autorzy usiłowali odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: Jakie środki polityczne zostały zastosowane przez państwa w celu radzenia sobie z pandemią? Czy podejmowane przez polityków decyzje zmieniły zasady gry politycznej? Jakie były społeczne konsekwencje pandemii? W przypadku każdego z państw skoncentrowano się na określeniu czynników, które w największym stopniu wpłynęły na ich politykę w obliczu pandemii. Brak było jednej strategii walki z SARS-CoV-2, co wynikało z lokalnych, specyficznych uwarunkowań, charakterystycznych dla poszczególnych państw. Analizie poddany został okres od początku pandemii, czyli od marca 2020 r., do sierpnia 2021 r.

Fragment Wstępu

ISBN 978-83-66413-58-0

www.ies.lublin.pl